

Tekniklerin Fenomenolojisi

DON IHDE¹, ÜMİTCAN ÖNGÖREN (Translator)²

¹ Prof. Dr., Emeritus.

² Graduate, Hacettepe University, Department of English Language and Literature,
(Orcid ID: 0000-0002-0608-9910)

Özet

Don Ihde, *Technology and the Lifeworld: From Garden to Earth* (1990) kitabında, kurucusu olduğu postfenomenolojinin klasik fenomenoloji ile arasına nasıl bir mesafe koyduğunu; insan-teknoloji-dünya ilişkilerini nasıl kavramsallaştırdığını anlatır. Kitabın açılışı, praxis ve algı kuramlarını Heidegger, Husserl ve Merleau-Ponty çerçevesinde ele alır. Kitap tekniklerin fenomenolojisi, kültürel hermeneutik ve yaşamdünyası biçimleri başlıkları ile devam eder. Çevirisi yapılan bölüm *Tekniklerin Fenomenolojisi* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Don Ihde'nin postfenomenoloji adıyla geliştirdiği yaklaşımın en temel kavramları yer almaktadır. İnsan-teknoloji-dünya ilişkileri burada, bedenlenmiş teknikler, hermeneutik teknikler ve başkalık ilişkileri çerçevesinde ele alınır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, dolayım, bedenlenmiş teknikler, hermeneutik teknikler, başkalık ilişkileri

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	ÜMİTCAN ÖNGÖREN
E-mail / E-posta	ongorenumitcan@gmail.com
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	November 12, 2020 / 12 Kasım 2020
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	November 18, 2020 / 18 Kasım 2020
To Cite This Article / Kaynak Göster	Ihde, D. (2020). Tekniklerin Fenomenolojisi (Ü. Öngören, Trans.). <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Sayı 12, 26-68.

A Phenomenology of Technics

Abstract

Don Ihde, in his book *Technology and the Lifeworld: From Garden to Earth* (1990), explains how postphenomenology, distances itself from classical phenomenology and conceptualizes the human-technology-world relations. The opening of the book deals with the concepts of praxis and perception within the philosophical frameworks of Heidegger, Husserl, and Merleau-Ponty. The book continues with the titles “A Phenomenology of Technics”, “Cultural Hermeneutics”, and “Lifeworld Shapes”. The selected part below is the one titled “Phenomenology of Techniques” and it includes the basic formulations and relations between humans and technology developed by Don Ihde. Human-technology-world relations are discussed here within the framework of embodied techniques, hermeneutical techniques, and relations of otherness.

Keywords: Technology, mediation, technics embodied, hermeneutic technics, alterity relations

Tekniklerin Fenomenolojisi¹

İnsan-teknoloji ilişkileri fenomenolojisinin amacı bu muğlak ilişkilerin çeşitli yapısal özelliklerini keşfetmektir. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle teknolojilerle bedensel olarak kurduğumuz ilişkiler üzerinde merkezlenen ve deneyimsel olarak da fark edilebilir özelliklere odaklanarak başlamalıyım. Başlangıç, ben-olarak-bedenin teknolojiler aracılığıyla çevresi ile ilişki kurduğu biçimlerine dair olacaktır.

A. Bedenlenmiş Teknikler

Erken modern bilim yeni dünya görüşünü optik teknolojiler aracılığı ile kazanmışsa da bedenle deneyimleme sürecinin kendisi hem daha eski hem de daha yaygındır. Kişinin praksişi teknolojiler *aracılığıyla* gerçekleştirmesi, en nihayetinde dünya ile kurulan *varoluşsal* bir ilişkidir. Bu da, Bahçe'nin [Ç.N: Don Ihde'nin Bahçe ile neyi kast ettiği ve bu metafora neden başvurduğu giriş yazısında yer alıyor] çıplak algılamalarını terk etmiş oldukları için, insanların hep yapageldikleri bir şeydir. Optik teknolojilerin görsel bedenlenmesine dair özelliklerden daha önce de söz etmiştim. Görüntü, mercekler aracılığı ile teknolojik olarak dönüşüme uğrar. Fakat merceklerin görüntüyü dönüştürdüğü açık olsa da bu dönüşümün değişkenleri ve sabitleri belirgin değildir. Ancak bu, daha detaylı ve yapısal bir bedenlenme fenomenolojisi çalışmasının konusudur. Burada, görsel tekniklerin fenomenolojisine girişte sözü edilen kimi özelliklerden yola çıkarak konuya başlayacağım.

Görsel teknikler fenomenolojik görelilik çerçevesinde öncelikle görmenin yönelimselliği içinde konumlandırılabilir.

Ben görüyorum – insan yapımı mercek aracılığı ile – dünyayı

Görme aracının etkisi ne kadar az da olsa çıplak göz ile görme deneyiminden farklıdır.

Ben görüyorum – dünyayı

Dünya ile kurulan bu ilk varoluşsal teknolojik ilişkiler setini *bedenlenme ilişkileri* olarak adlandırıyorum. Nitekim kullanım bağlamında, teknolojileri, bu teknolojiler aracılığıyla

algılayarak ve algımın ve bedensel duyularımın refleksif dönüşümü ile deneyimleme sürecime dâhil ediyorum. Galileo'nun teleskop kullanımında da görüş teleskop aracılığı ile bedenlenir.

Galileo – teleskop - Ay [Ç.N: teleskop-ile birlikte-görmek/teleskop-la-mak]

Aynı şekilde gözlük takan kişi de gözlük teknolojisini bedeninde deneyimler.

Ben – gözlük – dünya [Ç.N: gözlük-ile-birlikte-görmek/gözlük-le-mek]

Teknoloji aslında gören ve görülen arasında, *dolayımlayan konumundadır*. Ancak görmenin nesnesi, görüşün yöneldiği, merceğin “diğer tarafındadır”. Kişi *mercekten bakarak* görür. Yine de kişinin mercekten bakarak gördüğünü söylemek bu ilişkiyi bedenlenme ilişkisi olarak nitelendirmek için yeterli değildir. Teknolojinin nerede ve nasıl deneyimlendiğinin yanı sıra, nelerin süreklilik arz eden ilişkiler olarak tanımlanacağını da belirlemek gerekir.

Bu konumlanmanın ilk izlenimi iki açıdan muğlaktır. İlkin, teknoloji, kendi aracılığıyla görmeye *teknik olarak* imkân tanımalı; saydam olmalıdır. *Teknik* terimini kullanarak teknolojinin fiziksel karakteristiklerine işaret ediyorum. Öte yandan, böylesi özellikler tasarlanmış olabilecekleri gibi bir keşfin sonucunda da ortaya çıkabilirler. Burada, bu özellikler ile ilgilenen disiplinler, kendi başlarına felsefi bir soruşturma için dolaylı da olsa öğreticidirler. Eğer merceğe yeterince saydamsa -ampirik olarak erişilebilen muhtemel “saf/arı” saydamlık her ne ise-bedenlenme ilişkisinin maddi koşulu sağlanmış olur.

Bir aktivite olarak bedenlenme başlangıçta bir belirsizliğe sahiptir; ya öğrenilmeli ya da, fenomenolojik terminoloji içinden söylendiğinde, oluşturulmalıdır. Eğer doğru teknoloji kullanılmışsa bu genellikle kolay olur. Gözlüklerimi ilk kez taktığımda şimdi-düzeltilmiş [tashiherilmiş] dünyayı görürüm. Yapmam gereken ayarlamalar merceğin odağını düzeltmek gibi temel rahatsızlıkları gidermek yerine basit olanlardır (ufak yansıma problemleri, belli belirsiz hareket kısıtlamaları gibi). Ancak bir kez öğrenildiğinde, teknolojinin tamamen “saydam” hale geldiği bir ilişki olarak bedenlenme daha kesin bir şekilde tanımlanabilir. Teknoloji, bir nevi, aşağıdaki şekilde bedensel algı deneyimime dâhil olur:

(Ben – gözlük) – dünya

Gözlüklerim, etrafımdakileri sıradan bir şekilde deneyimleme biçimimin bir parçası haline gelirler; “geri çekilirler” ve zar zor fark edilirler. Böylece görsel tekniği bedenimde etkin bir şekilde deneyimlemiş olurum. Teknik, nesne ve kullanıcının eylemi dâhilinde var olan simbiyozdur.

Yine de bedenlenme ilişkileri hiçbir şekilde görsel ilişkilerin sınırlarına indirgenemez; duyuşsal ya da en küçük algısal boyutta dahi ortaya çıkabilirler. Bir işitme cihazı bunu işitmenin yerine yapar, görmeyen birinin bastonu ise dokunarak hareket edebilmenin yerine geçer. Görme örneğinde olduğu gibi bu türden düzenleyici teknolojilerde bedenlenme ilişkileri benzer yapısal özellikler taşır. Bir kez öğrenildiğinde, baston ve işitme cihazı geri çekilirler (eğer kullanılan teknoloji doğruysa, bu durumda teknolojilerin mükemmelleştiren özelliklerine dair deneysel bir ipucu elde ederiz). Dünyayı işitme cihazı aracılığıyla duyuyorum ve baston aracılığı ile hissediyorum (ve duyuyorum). “(Ben-nesne)-dünya” birleşimi teknoloji aracılığıyla var olur ve bu öğeler yine teknoloji sayesinde birbirine yakınlaşır.

Teknolojilerin *aracılığıyla* kurulan böylesi ilişkiler ne basit ne de karmaşık teknolojilere özgüdür. Gözlük, bir mühendislik ürünü olarak ele alındığında, işitme cihazlarından daha basittir. Önceki iki örnekte olduğu gibi tekil duyulara hizmet eden teknolojilere kıyasla tüm beden ile opere edilmesi gereken teknolojiler daha karmaşıktır. Böylesi bir teknolojiye araba sürmek örnek verilebilir. Her ne kadar bedenlenme ilişkilerinden daha fazlasını ihtiva etse de, araba sürmenin zevki sıklıkla bedenlenme ilişkileri ile bağdaştırılır.

Kişi, yolu ve çevresini arabayı *sürerek (araba aracılığıyla)* deneyimler ve burada odak faaliyet harekettir. Gelişmiş bir spor arabada kişi yolu ve yol tutuşunu, 50'li yılların sürüşü yumuşak, geniş arabalarına kıyasla daha belirgin bir şekilde hisseder. Kişi paralel park gibi aktivitelerde de araba ile yekvücut olur. Eğer, bu bedenlenme ilişkisi başarılı bir şekilde gerçekleşirse, kişi araba ile kaldırım arasındaki mesafeyi görmek yerine hisseder; kişinin beden algısı “araba-sürücü beden”inin sınırlarına genişler. Bahse konu bedenlenme ilişkileri geniş kapsamlı, karmaşık ve daha nitelikli ve uzun öğrenme süreçlerini içerse de edinilen bu tarifi zor bilgi bedensel-algısalıdır.

Bedensel uzamın polimorf oluşunun ilk ipucu burada karşımıza çıkar. Kişinin tecrübe ettiği “beden imgesi” sabit değildir; aksine, bedenlenebilen teknoloji veya materyaller dolayısıyla kolaylıkla genişleyebilir ve/veya indirgenebilir. Bedenlilik terimini az önce anlattığım dolayım ilişkisi şeklinde deneyimlenen durumları ifade etmek için kullanacağım. Aynı dinamik polimorf olma hali doğrudan ya da dolayımınmamış deneyimler içinde de tespit edilebilir.

Karate gibi dövüş sanatlarında eğitimli bir kişi, müsabaka mekânı içerisinde, rakibinin hareketlerinin vektörünü ve yönünü hisseder. Kişinin materyal bedeninin etrafındaki mekân sinir uçlarına sahipmiş gibi hissedilebilir haldedir.

“Bedenlenme ilişkileri” belirli kullanım bağlamlarına yöneliktir ve teknoloji ile ikili bir ilişki içindedirler. İlki teknolojinin, kullanım amacına uygun olmasıdır. Elbette, istenilen teknolojik “geri çekilmeyi” elde etmek için tasarım ile ilgili bir dizi nitelik, bedenlenme ilişkileri bağlamında geliştirilebilir. Örneğin, radyoaktif materyalleri uzaktan taşımak amacıyla kullanılan cam tüpleri kaldırıp dökme işlemini gerçekleştiren mekanik kollar ve eller operatöre dokunma hissi “geri bildirim” sağlamak zorundadır. Teknoloji görünmezliğe ve saydamlığa ne kadar yakın, kişinin bedensel algısını genişletmesine ne kadar elverişli ise o kadar iyidir. Tasarımın mükemmelliğinin yalnızca makine ile değil, makine ve insan kombinasyonu ile de ilgili olduğunun altını çizmek isterim. Makine, insan algısı ve eylemlerinin biçimlendiği bedensel bir vektörde mükemmelleşir.

Böylesi başarılı gelişmeler teknolojinin de daha fazla romantize edilmesine yol açabilir. Teknoloji karşıtı literatürün büyük bir kısmında basit alet teknolojisine geri dönüş için nostaljik bir çağrı bulunur. Bunun sebebi, kısmen, uzun bir zaman sürecinde geliştirilmiş aletlerin bedensel dışavurumun mükemmel örnekleri olmalarıdır. Bu aletler hem eylem anlamında hem de anında deneyimlenmeleri anlamında dolaylıdır, fakat gözden kaçırılan, bedenlenme ilişkilerinin herhangi bir şekilde oluşabileceğidir. Hem yarış pisti sınırları içindeki spor araba sürücüsü hem de bir yağmur ormanını buldozeri ile yıkan bir operatör bedenlenme ilişkilerinden kaynaklanan güç tatminini yaşayabilirler.

Bedenlenme ilişkilerinin deneyimlenmesinde açığa çıkan derin bir arzudan da söz edebiliriz. Bu, bir taraftan, teknolojinin tamamı ile saydam olmasını, tam olarak bedenlenmesini, hakiki bir “tümüyle ben” olmasını istemektir. Ancak bu gerçekleşseydi, teknolojinin hiç olmaması anlamına gelirdi, zira tamamen saydam bir teknoloji, beden ve algının kendisinden farklı bir his oluşturmayacaktır. Teknoloji var olmadığında deneyimlenen yüz-yüze olma halini istemektir bu. Ancak bu da arzunun yalnızca bir yönüdür. Diğer tarafta ise, teknolojinin mümkün kıldığı güç ve dönüşüm istenir. Bedensel gücüm ancak ve ancak teknoloji sayesinde hız, kat ettiği mesafe ya da teknolojilerin kapasitemi arttırdığı diğer yollarla artar; bu artış benim yalın kapasitelerimden her zaman *farklıdır*. Bu arzu en iyi ihtimalde bile çelişki barındırır; teknolojinin sunduğu dönüşümü, ancak onun mevcudiyetinin farkında olmayacağım bir şekilde isterim. Teknolojinin “ben” ile denk olduğu bir hal isterim. Böylesi bir arzu hem

teknolojilerin neliğini içten içe *yadsır* hem de mutlak bir şekilde insan-teknoloji ilişkisiyle düğümlemiş dönüştürücü etkileri göz ardı eder. Bu aldatıcı arzu hem teknolojiyi destekleyen hem de teknoloji karşıtı yorumlarda eşit derecede mevcuttur.

Bu arzu hem ütopyik hem de distopyik hayallerin kaynağıdır. Teknoloji ister etkileşim halinde ister kendi başına olsun, sağladığı büyütme pahasına kısmi bir saydamlığı daima beraberinde getirir. Teknoloji bedensel kapasiteleri arttırırken bir yandan da onları dönüştürür. Bu anlamda, kullanımda olan teknolojilerin hiçbiri nötr değildir. Var olan durumu belli belirsiz de olsa değiştirirler; fakat bu, “arzunun” diğer yüzüdür. “Arzu” eşzamanlı olarak bir yandan durumu değiştirme – dünyada olmak ve hatta ötesine geçmek – diğer yandan tutarsız ve gizli bir şekilde (durumu değiştiren) bu hareketin, teknolojinin dolayımı olmaksızın gerçekleşmesini istemektir.

Bedenlenmiş teknoloji tarafından açılan arzunun yönü olumlu ya da olumsuz atılımlar içerir. Bilgi faaliyetlerinde ve özellikle de bilimlerdeki araç kullanımı algının tedrici biçimde yeni gerçekliklere doğru açılımıdır. Arzulanan görmektir fakat görmek, aletler düzeneği aracılığıyla ya da içinden görmektir. Tam saydamlık isteği, olumsuz bir şekilde, maddi teknolojinin sınırlarından kaçma isteğidir. Bu, platonizmin farklı bir biçimde geri dönüşüdür; teknolojik bağıntı ile genişleyen yeni bedenden kaçmak istemektir. Ancak bu dilek kendi içinde bir çelişki barındırır; kullanıcı teknolojinin sunduğunu, teknoloji ile genişletilmiş bedenin beraberinde getirdiklerini ister fakat sınırlamaları istemez. Burada dünyevi araç gerecimizin insan yaratımı olmasına yönelik temel bir kararsızlık vardır.

Tekniğe dair ortaya çıkabilen bu kararsızlık kullanımda olan teknolojilere ait *özel belirsizliğin* bir çeşit yansımasıdır. Fakat bu belirsizlik, tartışacağım üzere, kendine özgüdür. Bedenlenme ilişkileri, araç düzeneği örneklerinde ileri sürülmüş olan temel büyütme-indirgeme yapısını sergiler. Bedenlenme ilişkileri kendileri aracılığıyla deneyimlenen aynı anda hem büyütür ve derinleştirir hem de indirger ve görmezden gelir.

Aydaki dağların görüntüsü, teleskopun bütün dönüştürücü gücü aracılığıyla, Ay’ı gök kubbenin enginliği içindeki sahnesinden koparır. Fakat eğer teknolojilerimiz bedensel ve anlık deneyimimizi aynı şekilde kopyalasaydı, bu hem çok az kullanışlı olur hem de nihayetinde çok ilgi görmezdi. Bu duruma birkaç absürt örnek verilebilir:

Nüktedan bir hikâyede, bir profesör bir okuma cihazı icat ettiğini söyleyerek lokale dalıverir. Makine sayfaları tarar, okur ve mükemmel bir şekilde çoğaltır (hikâye belli ki fotokopinin icadından önce yazılmıştır. Ancak bu cihazlara “mükemmel okuma cihazları” da

denilebilir). Problem en saf kişilerin dahi anlayabileceği üzere, makinanın bizi, icadından önce karşılaştığımız aynı sorun ile baş başa bırakmasındadır. Makina okuma özelliği sayesinde eserleri çoğaltır fakat “okumayı” bedenselleştirmediği için bizi ancak kütüphaneye eriştiren bir aracı olarak kalır.

Kral’ın görünmez kıyafeti üzerine bir örnek de işe yarayabilir. Dünyayı teknolojisi dolayımı ile deneyimlediğimiz ve tamamen saydam bir giysinin icat edildiğini hayal edin. Bizim bu kıyafet içinden görebildiğimizi, nefes alabildiğimizi, koku alıp duyabildiğimizi ve dokunabildiğimizi düşünün. Gerçekten de tamamen görünmez olduğundan hiçbir değişime sebep olmayacaktır. Böyle kıyafeti kim alır ki (muhtemel kullanıcı bu kıyafeti bulabilse bile)? Saydamlığı bir miktar daha azaltıldığında – mesela yarı saydam renkler ile – giysi biraz daha kullanışlı ve ilgi çekici olmaya başlayacaktır. Zira burada en azından çevre ile ilişki kurabilen bir kıyafet – saydamlığının bir kısmını kaybetmek pahasına da olsa – bir moda icat etmiş olur.

Böylesi hikayeler kurgunun imgeleri içerisinde yer alırlar; kendi madde boyutlarında eş zamanlı olarak genişleten ve indirgeyen, açığa çıkaran ve gizleyen, minimal bedenlenme ilişkileriyle dahi zıtlık içindedirler.

Bedenlenme türü mevcut olan insan-teknoloji ilişkilerinde, dönüştürücü yapılar farklı varyasyonlar ile de örneklenebilir: Optik teknolojilerinde uzamsal anlamlılığın, lensler aracılığı ile yapılan gözlemlerde nasıl değiştiğinden söz etmiştim. Bütün *gestalt* değişir. Ay’ın bariz büyüklüğü değiştiğinde, gözlemleyeninin bariz konumu da onunla birlikte değişir. Göreli olarak, Ay “daha yakına” getirilir ve bu optik uzak-yakın mesafe Ay’ın görünümü ve bedenimin konum algısına eşit olarak etki eder. Aynı zamanda uzamsal değerinin tüm boyutları alttan alta değişir. Örneğin, büyütme oranı arttıkça cihazın odak düzlemi olarak tayin ettiği, aşına olduğumuz derinlik fenomeni de değişir. Derinlik, optik uzak-yakın mesafede indirgenir.

Optik aracının kullanımı ile ilgili bir başka fenomen de görüşe ilişkin uzamsal anlamlandırmaları araçsal odaklama yolu ile dönüştürmesindedir. Fakat, araç düzeni olmadan görmem de tüm-bedenle görmedir- sadece gözlerimle değil tüm bedenim ile, şeylerin bütünleşik bir duyuşal deneyimi ile görürüm. Gözlemleyeninin mutlak konumunda fark edilebilir bir gerçek dışılık olması kısmen bu yüzdendir ki bu gerçek dışılık ancak cihaz kullanım pratiği ile elde edilen alışkanlık ile azalır. Fakat optik enstrümanın, bütün duyuşal gestaltı dönüştürmesi o kadar kolay gerçekleşmez. Cihaz aracılığı ile büyütülen odak duyusu tek boyutludur.

Bu noktada algıların belirli bir yorumu uygun olabilir (böyle bir amaç ileri sürmüyor olsam da). Algı tarihçileri, Orta Çağ’da görmeyenin üstün duyusu olmadığını, dahası duyuların

yorumlanması söz konusu olduğunda duyma ve koku almanın gelişkin rolleri bulunduğunu göstermiştir. Fakat ayrıcalıklı duyu Rönesans ve daha abartılı bir şekilde Aydınlanma'da görmeye indirgendi; görme içinde de görmenin belirli bir indirgemesi vardı. Gelgelelim bu iltimas diğer duyular için de imalar taşıyordu.

Bu imalardan biri, verili bir duyunun aracılığıyla ancak belirli şeylerin algılanabileceği, duyuların her birinin diğerlerinden tamamen ayrı ve farklı olduğu yorumuydu. Böylesi bir yorum erken ekolokasyon çalışmalarına sekte vurdu.

1779 yılında Lazarro Spallanzani yarasalar ile deneyler yapıyordu, yarasaların yalnızca karanlıkta değil ayrıca gözleri bağlıyken de yiyecek hedeflerinin yerini tespit edebildiğini fark etti. Yarasaların yön bulmalarına gözlerinden ziyade kulaklarının kılavuzluk edip etmediğini merak etti. Yarasaların kulaklarını balmumu ile doldurarak yaptığı deneyle, bu hayvanların gerçekten de kulakları olmadan yönlerini bulamadığını gösterdi. Spallanzani'ye göre yarasalar ya duyarak yönlerini buluyorlardı ya da insanların, hakkında henüz bilgi sahibi olmadıkları bir duyuya sahiptiler. George Montagu ve Georges Cuvier, şekil ve objelerin yalnızca görme ile teşhis edilebilmesi ve müstakil duyular doktrininden hareket ederek Spallanzani'yi küçümsediler.

Bu, müstakil duyular yorumunun sadece optik teknolojilere aşinalıktan kaynaklanan bir çıkarım olduğunu iddia etmekten ziyade; böylesi teknolojiler aracılığı ile geliştirilen görme ortak deneyiminin en azından dönemin standart pratiği olduğunu iddia etmektir. İşitsel teknolojiler daha sonra ortaya çıkacaktı. Nitekim, işitsel teknolojiler yaygınlaştığında, insan-teknoloji deneyiminin benzer arttırma/indirgeme yapısını bulmak mümkün oldu.

Kullanımdaki telefon bir işitsel bedenlenme ilişkisidir. Eğer doğru teknoloji kullanılmışsa, ben seni telefon aracılığıyla duyarım ve aparat işlevini gerçekleştirerek etkinleştirici geri plana "geçer":

(Ben-telefon)-sen

Fakat tek duyuya hizmet eden bir cihaz olarak, kişinin fenomenal mevcudiyeti yalnızca bir sestem ibarettir. Yüz- yüze bulunmanın sıradan çok boyutlu mevcudiyeti gerçekleşmez ve ben bu boyutları en iyi ihtimalle karşımdakinin vokal jestlerinden yola çıkarak hayal etmek zorunda kalırım. Teleskop örneğinde de olduğu gibi burada da uzamsal değerler değiştirilir ve görsel uzak-yakının bu defa işitsel bir örneği söz konusu olur. Coğrafi olarak uzak veya yakın

olmak, kuzeyde veya güneyde bulunmak gibi hiçbir unsur kişinin cihazla olan mesafesi dışında farklılık yaratmaz. Ses doğrudan algılanan durumların tüm-boyutluluğundan indirgenir ve gerçek dışı uzak-yakın mesafeyi muhafaza eder. Bu telefonik mesafe hem yüz yüze karşılaşmalardan hem de görsel ya da coğrafi mesafenin normal kabullerinden farklıdır; kendine has, ayırt edilebilir anlamları olan dolayımlanmış bir mesafedir.

Temel örneklerimin amacı herhangi bir bedenlenme ilişkisinde var olan büyütme/indirgeme yapısının sabitlerini konumlandırmak ve göstermek de olsa, teknolojilerin tarihine ikincil ve önemli etkiler de not düşülmüştür. Telefon ilk defa kullanıma girdiğinde cihazın işitsel saydamlığı, kullanıcıları büyülemiş ve biraz da kafaları karıştırmıştı. Watson, Bell'in *sesini*, cihazdan gelen gürültünün mesaja oranı bir hayli yüksek olsa da duydu ve tanıyabildi. Kısaca büyülenme, büyütme oranı, amplifikasyon ve geliştirmeye eklenir. Fakat aksine, indirmeye eklenen bir çeşit unutmaya var olabilir. Açığa çıkarılan heyecan verir; gizlenen unutulabilir. Burada gelişmeleri bakımından teknolojilerin yönünde bir giz; icatlar aracılığıyla ortaya çıkan *örtük amaçlar* vardır.

Bu amaçlar optikler tarihinde yeterince açıktır. Büyütme oranı, büyülenmeyi sağladı. Teknolojik ilerlemenin az olduğu dönemler varsa da, zaman zaman ortaya çıkan bu büyülenme Galileo'nun zamanındaki bileşik merceklere öncülük etti. Eğer belli bir büyütme oranı yeniyi gösteriyor, önceden hiç saptanmamış ya da zayıfça saptanmış olanı açıyor ise, daha fazla büyütme neler yapabiliirdi? Günümüzde oransal büyütme varyanslarının sayısı çarpıcıdır. Elektron mikroskobu ile arttırma, bilgisayar ile görüntü geliştirme, bilgisayarlı tomografi, nükleer-manyetik rezonans ile görüntüleme, devasa teleskoplar... Günümüzde görsel ve büyütme oranını arttıran cihazların listesi bir hayli uzundur.

Burada kendimi, “ufuksal yörünge” olarak adlandırılabilir, bedenlenme ilişkileri aracılığıyla yani görüşe çeşitli mikro ya da makro fenomenleri getiren optik teknolojilerle sınırlandırıyorum. Örnekleri bu fenomenlerle sınırlamak, mikro algı ve onun Ademi bağlamındaki ilişkilere dair bedenlenmenin yapısal bir özelliğine işaret edebilir. “Nelerin” görülebilir olduğu bir hayli değişmiş olsa da – Galileo'nun Yeni Dünya'sı daha önce şüphe bile edilmemiş astronomik fenomenler ve hala keşfedilmekte olan mikro fenomenler ile genişledi – şeylerin *nasıl* görüldüğüne dair sağlam bir fenomenolojik sabit varlığını sürdürür. Bütün lensler ve tarif edilen türde optik teknolojileri, görüneni normal beden mekânına ve mesafesine taşır. Hem makroskopik hem de mikroskopik olan aynı yakın-mesafede ortaya çıkar. Bir amibin ya da

galaksinin “resim boyutu” *aynıdır*. Görülebilir olmanın varoluşsal koşulu, teknik koşula karşılık gelen, aygıtın şeyleri, görsel olarak var etmesidir.

Dolayımlanmış mevcudiyet ise benim gerçek bedensel konumuma ve görüşüme uymalı, yakınlaşmalıdır. Bu nedenle, yüz yüze mevcut olan kapasitelere araçsal bağlamda bir referans söz konusudur. Bunlar yeni dolayımınma bağlamında ilkel ve merkezi kalırlar. Fenomenolojik teoriye göre, görülende oluşan her değişim için (nesne karşılığı), o şeyin nasıl görüldüğünde (tecrübi karşılık) de belirgin bir fark oluşur.

Bedenlenme ilişkilerinde böylesi değişimler hem bir eşdeğerlik hem de dolayımınmamış durumlara göre bir farklılığı muhafaza ederler. Geriye kalan sabit bedene olan odaktır, bedensel kapasitelere geri dönen refleksif referanstır. Yüz yüze ilişkilerde de olduğu gibi, görülen şey benim görsel alanımdan ya da görsel alanım içerisinde- derinlik ve benzeri ayrımların oluşabileceği mesafeden- görülmelidir. Fakat bu mesafeye getirilebilecek şeylerin çeşitliliği enstrümanın araçları ile dönüştürülür.

Şimdi araç düzeneği tarihinde aslında hiçbir zaman sorun olmamış bir meseleye bakalım. Eğer amip ve galaksinin “resim boyutu” aleti kullanan gözlemci için “aynı” ise, birinin devasa diğerinin ise gözle görülemeyecek kadar küçük olduğunu nasıl biliriz? Pascal'a göre, bizimle bu iki büyüklüğün arasındaki “mesafe”, insanların sonsuzca büyük ve sonsuzca küçük arasındaki mevcudiyetleriyle yorumlanmaları örneği ile aynıdır.

*Gözlemimizi oluşturma biçimimiz olağan pratiğin uzamsallığını varsaydığı için dolayımınma aracılığı ile ortaya çıkanda herhangi bir problem yoktur. Terlikisi hayvanı önce lama yerleştiriyor, ardından mikroskoba taşıyoruz; teleskobu da gökyüzündeki hedefe çeviriyoruz fakat teleskopla bakmadan önce mesafenin insanı aşan gök kubbede olduğunu da unutmayın. Muhayyel deneyimizde, insan teknoloji ile dolayımınmamış bir dünyaya *bütünüyle batmış* olsaydı; doğuştan itibaren bütün görüş, lens sistemleri aracılığıyla gerçekleşseydi nasıl olurdu? Burada problem biraz daha zorlaşır. Fakat Adem'e olan mesafemizde tam da bu yalın ve dolayımın görmeyi mümkün kılan varsayılmış fark –farkı konumlandırmamızı da sağlayarak- bizi tüm Bahçe'lerden daha da uzağa yerleştirir. Bu sıradan uzamsallığı sürdürdüğümüz için yargılara vardığımız refleksif bir referans noktasına sahibizdir.*

Tüm görüşlerde işaret edilen ussal ya da bedensel refleksivite, bedenlenmenin öğrenilmesi aşamasında daha belirgin bir şekilde fark edilebilir. Galileo'nun teleskobundan gözlemlenen alanının çok küçük olması, el yordamıyla hizalama ile birleşince herhangi bir fenomenin yerini bulmayı çok zor hale getiriyordu. Belirtilmesi gereken, hakkında yorum

yapılmamış da olsa, göksel bir cisimle sabitleme çabası aracılığıyla deneyimlenen abartılı bedensel hareket hissi ve hatta kişinin bu tarz ilkel teleskoplar kullanmaya çabalarken dünyanın hareketi ile ilgili bir şeyleri hızlıca kavramış olduğudur. Yıldızların gözle görülen hareketsizliğine rağmen, el yordamıyla idare edilen teleskoplar dünya-gökyüzü hareketini açıkça gösteriyor. Bu büyütme etkisi kişinin bedeni ile izleme deneyimi dâhilindedir.

Bu bedensel ve eylemsel referans noktası ayrıcalıklıdır. Tüm deneyim olduğu gibi ve geri döndürülebilir bir biçimde kendisine referans verir. Görme imkânının bedensel koşuluna, dolayımlanmış deneyimin olduğu durumun kendisi tarafından bir kez daha işaret edilir. Bedenlenme ilişkileri benim [şimdi ve] burada olma ayrıcalığı konumlandırmayı sürdürür. İyi tasarlanmış bedenlenen teknolojilerde ortaya çıkan kısmi ortak yaşam, dışavurumsal olarak adlandırılabilen bir hareketlilik içerir. Bedenlenme ilişkileri bütün insan-teknoloji alanının varoluşsal bir biçimini oluşturur.

B. Hermeneutik Teknikler

Heidegger'in çekiç örneğinde, kullanımda bir bedenlenme ilişkisi sergilenir. Bedensel hareket çekiç aracılığı ile çevrede gerçekleşir. Fakat kırık, bir parçası eksik ya da bozuk bir çekiç pratiğin aracı olmaktan çıkar ve planlanan işi zora sokan bir nesneye dönüşür. Ne yazık ki, Heidegger'in düşüncesinde nesne olmağın bu negatif türevi, ikinci varoluşsal insan-teknoloji ilişkisinin anlaşılmasında bir engel teşkil eder. Bu ikinci tür ilişkiye *hermeneutik* diyeceğim.

Hermeneutik teriminin uzun bir tarihi vardır. En geniş ve basit hali ile "yorum" anlamına gelir. Fakat daha özel bir kullanımında *metinsel* yoruma işaret eder ve bir *okuma* içerir. Ben bu iki anlamı da muhafaza ederek, hermeneutiği teknolojik bağlamda özel bir yorumlama faaliyeti olarak kabul ediyorum. Bu tarz bir faaliyet, okuma sürecini andıran belirli eylem ve algı biçimlerini gerektirir.

Kuşkusuz, okuma ...'nın okumasıdır; en basit haliyle yönelimsel boşluğun bırakıldığı kısmı dolduracak olan da bir metindir, *yazılı* bir şeydir. Ancak yazı teknoloji barındırır, yazma eyleminin bir ürünü vardır. Tarihsel olarak yazının icadı ve gelişimi, insanın deneyimleri bağlamında, saat veya pusuladan daha devrimseldir ve bu teknolojilerin yol açtığı devrimden daha kadimdir. Yazmak, dil hakkında sahip olduğumuz anlayışı ve algıyı dönüştürmüştür ve yazı da dilin teknolojiye gömülü bir formudur.

Bugünlerde kıta Avrupası felsefesinde, söz ve yazı arasındaki ilişkiye dair popüler bir tartışma var. Bir taraf konuşmanın tarihsel ve ontolojik üstünlüğünü, diğer taraf ise -Fransız Ekolu – bu ilişkiyi tersine çevirerek, yazının üstünlüğünü savunuyor. Antik biçimleriyle konuşma ve materyale bağlı yazma süreci arasındaki *teknolojik farkı* belirtmeye yönelik bir tartışmaya girmeyi bu noktada gereksiz buluyorum.

Yazmak iz bırakmaktır ve hem bir grup teknolojiyi (çivi yazısı için kullanılan taş kalemde çağdaş akademisyenlerin için kelime işlemcilerine) işe koşan yazma eyleminin kendisini hem de yazının üzerine kaydedileceği (kil tablet veya bilgisayar çıktısı) materyalleri gerektirir. Yazı teknolojiyle dolayımlanmış dildir. Buradan hareketle hermeneutik tekniklerin birkaç özelliği gösterilebilir. Öncelikle, bir sapma gibi görünse de, okuma ve yazmanın fenomenolojisi aracılığı ile bir dizi insan-teknoloji ilişkisine bakacağız.

Okumak, özelleşmiş bir algısal faaliyet ve pratiktir ancak bedenimi de belirli ve ayırt edilebilir şekillerde işin içine dâhil eder. Sıradan bir okuma eyleminde, özellikle uzun süreli okumalarda, okunulan şey kişinin gözlerinin önünde ya da bir nevi altında konumlanır; dolaysız bir okumada, okuyucu minyatür bir kuş bakışı perspektiften okur. Okunmakta olan, görüşün odak merkezindeki genişleyen alanı işgal ederken okuyucu da kısmen faal durumdadır. Eğer nesne-karşılığı, en geniş anlamıyla bir “metin”, örneğin denizcilikte kullanılan türden bir harita ise, burada gösterilen de yeryüzü şekillerine ait doğal özelliklerin temsili eş biçimliliğini muhafaza eder. Harita yeryüzü (veya su) şekillerini gösterir ve kâğıt üzerindeki nitelikler eşbiçimli olduğu sürece burada temsili bir “saydamlık” vardır. Harita kendine has bir şekilde, temsil ettiğinin ötesinde bir şeye “işaret eder”.

Bu tür bir eşbiçimli temsil, gözlemcininki gibi kuşbakışı konumlu geniş ölçekte görülenle hem benzer hem de değildir. Haritadaki şekiller, doğrudan veya teknoloji ile dolayımlanan, yüz yüze ya da bedenlenmiş algıların seçilebilir özelliklerine dair indirgenmiş temsillerdir, bu anlamda bir benzerlikten söz edilebilir. Okuyucu bu benzerlikleri karşılaştırabilir. Fakat harita okumak şu anlamda farklıdır: Okuma eylemi sırasında, algısal odak haritanın kendisidir, bu, yeryüzü şeklinin bir ikamesidir.

Harita okuma örneğini, birkaç sebeple kullandım. İlk olarak, bir temsilin “metinsel” eşbiçimliliği hermeneutik tekniğin bu ilk örneğinin optikte ortaya çıkan algısal eşbiçimliliğe hem yakın olmasına hem de bu eşbiçimlilikteki farkın görülebilmesine, izin veriyor. Kişi, optik teknoloji aracılığıyla gördüğü için farkın, en azından algısal olduğunu söylemek mümkündür.

Fakat burada kişi haritayı, görüşün eriştiği sınır olarak, “metinsel” insan üretiminin kendisi olarak, görür.

Basılı bir metinde bu temsili eşbiçimlilik kaybolduğunda çok daha çarpıcı bir durum ortaya çıkar. Her ne kadar dilin teknolojik bir şekilde bedenlenen formuna ait bir temsili “saydamlık” söz konusuysa da basılı kelime ve “temsil ettiği” şey arasında eşbiçimlilik yoktur. Haritanın kendisi algının nesnesi olurken, eşzamanlı olarak kendi ötesine, görülemeyene referans verdiği açıktır. Diğer yandan basılı metinde temsili saydamlık, teknolojik bir şekilde bedenlenen algılardan belirgin olarak farklıdır. *Metinsel saydamlık algısal değil, hermeneutik saydamlıktır.*

Tarihsel olarak metinsel saydamlığa, ne doğrudan ne de bir hamlede ulaşıldı. Günümüzde bir dünya standardı olan fonetik yazım “teknolojisi” bulunduğu konuma bir dizi değişken ve deney süreci ile erişti. Yazının erken biçimlerinden biri resimyazıydı. Yazı bir şekilde harita örneğini andırıyordu: resimyazı, yazının temsil ettiği şeyle bir eşbiçimliliği muhafaza ediyordu. Çince gibi, sonradan ortaya çıkan, kavramsal yazı türleri (ideographic) resimyazı biçiminden etkin bir şekilde daha soyuttu.

Kaligraflar, erken fonetik yazmaların bile, resimyazı temelinden hareketle aşamalı bir biçimselleşme ve soyutlaşma sürecini takip ettiğini göstermişlerdir. Harfler sıklıkla bir hayvanı gösteriyor; hayvan adının ilk hecesi, harfin sesini, eş anlı bir harf ve seste sunuyordu. Böylesi erken fonetik yazmalarda gömülü olan bu yöntem bugün çocuklara alfabe öğretilirken de kullanılan yoldur: “İnek için İ.” Birçok eğitilmiş kişi karma yazı biçimine, hiyerogliflere aşinadır. Yazı, resimyazı da olsa, bütün resimyazı karakterleri betimlediği varlığın yerine geçmiyor, bazıları sesleri (fonemler) temsil ediyordu.

Mısır'dan Apis

Fenike'den Alef

İyonya'dan Yunan Alfasi

Roma'dan A

Resimyazıdan kavramsal yazıya dönüşme ve standartlaşmanın ilginç bir örneği Çin yazısında görülür. Resimyazıdaki görece somut temsillerde görülene benzer bir dönüşüm kısaltılmış soyutlamalar aracılığıyla da, fakat fonetik olmayan ve kavramsal olan bir yönde meydana gelir. Fonetik yazıda çift soyutlama söz konusu iken (resimyazıdan harfe geçerek konuşulan kelimeleri temsil eden küçük sınırlı bir alfabe oluşturmak suretiyle), kavramsal yazının ikili soyutlaması kelimeleri değil, kavramları (işaret ederek) oluşturur.

Eğer kişi Çin kültüründe nesnelere anlamlandırılmasına aşınaysa “Kaplumbağa Kabuğu Dili” (M.Ö 2000) dönemindeki kadim Çin yazılarında ve hatta “Metal Dili” (M.Ö 2000-500) döneminde de söz konusu resimyazı temsillerini rahatlıkla ayırt edebilir. Örneğin aşağıda yer alan şekilde görülebileceği gibi, sandal için kullanılan resimyazı karakteri aslında nehirlerde (hala) kullanılan *sampan* tipi kayıkları soyut bir şekilde temsil eder. Benzer bir şekilde kişi, resimyazıdaki kapı karakterinde, çizimdeki kendine özgü Doğu-tipi kapıyı fark eder. Bunun modern -ilişkili ancak daha soyut- çeşitlemelerinde hâlihazırda temsilî eşbiçimliliğin kaybolduğu açık biçimde görülür.

SANDAL

M.Ö. 2000

M.Ö. 500

Modern

KAPI

M.Ö. 2000

M.Ö. 500

Modern

Bu dönüşümlerde işaret edilen hem teknikte hem de ilgili teknolojilerdeki değişimlerdir. Bu tarz görüntü teknolojileriyle de ilgilenen film yapımcısı Sergei Eisenstein, fırça ve Hint mürekkebinin icadıyla ortaya çıkan ve tam da buna benzeyen bir değişime işaret eder:

Ancak 3. Yüzyılın sonlarında fırça; “kutlu olaydan” (M.S.) sonraki ilk yüzyılda kâğıt ve son olarak 220 yılında Hint mürekkebi icat edildi.

Bu hem tam manasıyla bir karmaşa hem de teknik ressamlık alanında bir devrimdi. On dörtten fazla yazı değişikliğinden sonra hiyeroglif mevcut haliyle kristalleşti. Üretim araçları (fırça ve Hint mürekkebi) biçimi belirledi. Bu on dört reformun her birinin kendi yöntemleri vardı. Sonuç olarak:

Antik tunç eserlerinde sıkça görülen, ateşli bir biçimde hoplayıp zıplayan ma (at) hiyeroglifini, Ts’ang Chiech yazı stilinde beli acınası halde eğilmiş olan figürde görmek neredeyse imkânsızdır. ⁱⁱ

Bu, yazının evrimine ilişkin doğru bir tasvir ise Husserlci geometrinin-kökeninde görülene benzer bir yol takip eder. Bu, görsel olarak bütün “benzerlik” kaybolana kadar tedrici biçimde somutluktan soyutluğa doğru yönelmiş bir gidişattır. Bu anlamda yazı, yavaş bir şekilde söze yaklaşmıştır.

Bir kez elde edildiğinde, yaşamdünyalarımızdaki diğer edinimler gibi, yazı da okunabilir ve kendine has dilsel saydamlığı içinde anlaşılabilir hale gelir. Yazma eylemi bedenlenmiş bir hermeneutik tekniğe dönüşür ve betimlemeler de farklı biçimler alabilir. Referans, metnin kendisi tarafından ve tüm metin aracılığıyla verilir; bu durumda metnin “dünyası” kendini sunar.

Bu, dilin kendine has bir saydamlığı olduğunu reddetmek değildir. Kendi ötesinde bir atıf, bir şeyi dil aracılığıyla göz önüne sermek, konuşmada da mümkündür. Ancak burada,

üzerinde durulan fenomen dilin yazıdaki yeni bedenlenişidir. Hatta mesele, yazının bir “teknoloji” olarak deneyimsel yapıları nasıl dönüştürdüğü üzerinedir.

Metnin *dünyasını* var eden dilsel saydamlıktır; Platon okuduğumda, Platon’unun “dünyası” var edilir. Fakat bu var oluş *hermeneutik* bir varoluştur; yalnızca okuma *aracılığıyla* var olmaz, aynı zamanda dil becerilerimin yorumlayıcı bağlamında biçimlenir. Platon’unun dünyası da dil ile dolaylanmıştır ve kelimeler, imgesel ve algısal fenomenleri çağırırsa da bunlar dil aracılığıyla ortaya çıkar. Dahası fenomenler çarpıcı bir şekilde zengin olsalar da kelimemsi görünmezler.

Biz okuma fenomenini olduğu gibi kabul ederiz. Bu kabulleniş, okuyazar yaşamdünyasının derinlerinde kalmış bir kazanım olarak düşünömsellik ışığında göze çarpan özellikleri ayırılmadıkça fark edilmez. Kullandığımız çok çeşitli hermeneutik tekniklerde de durum aynıdır.

Bedenlenme ilişkilerinden hermeneutik ilişkilere geçiş, yazının tarihindeki gibi, insan-teknoloji sürekliliğinde pek de dikkat çekmeyen farklılıklarla tedrici biçimde gerçekleşebilir. Okunabilir teknolojiler üzerine bir dizi örnek bu konuyu açıklayacaktır: Soğuk bir günde içeride oturduğunuzu düşünün. Camdan dışarı bakıyorsunuz ve kar fırtınasını fark ediyorsunuz. Fakat ateşin önünde, sıcaktasınız. *Soğuşu* “görebilirsiniz” fakat, hissetmezsiniz. Tabii ki, dışarı çıkarsanız durum değişir. Bu durumda gördüğünüz şey, yüz yüze tam olarak doğrulanmış olur.

Fakat aynı zamanda çardak direğine çakılı termometreyi görebilir ve -2° derece yazdığını *okuyabilirsiniz*. Hala hissedemiyor olsanız da artık havanın ne kadar soğuk olduğunu “bilirsiniz”. Tam bir bedenlenme ilişkisini korumak için, bire-bir deneyimden elde edilen soğuk hissine denk bir eşbiçimliliğin de muhafaza edilmesi gerekir. Bu tür bir teknoloji icat edilebilir; örneğin, negatif “sıcaklık” olan soğuşun elle hissedilebilmesi için bir miktar ısı ileten bir malzeme duvarın içine yerleştirilebilir. Fakat bu termometrenin yaptığı iş değildir.

Aksine, termometreyi okuruz ve okumanın gerçekleştiği anda *hermeneutik olarak* havanın soğuk olduğunu biliriz. Bu okuma -fenomenolojik terminolojiye göre- öncesinde inşa edilmiş olan sezgi sayesinde anında gerçekleşir. *Algısal olarak*, görmüş olduğumuz şeyin gösterge ve numaralar, yani termometre “metni” olduğunu göz önünde bulundurmayı ihmal etmemeliyiz. Bu metin, kendi “dünyasının” referansını, soğuşu, hermeneutik bir şekilde iletir.ⁱⁱⁱ

Böylesi inşa edilmiş dolaysızlık her zaman mevcut değildir. Örneğin, santigradın fahrenheitin yerini aldığı ölkelerde yeterince bulunmuş olmama rağmen hala ihtiyatlı ve bilinçli bir hermeneutik eylem içinde, sezgisel olarak aşına olduğum dilden daha az aşına olduğum dile

doğru bir çeviri yapmak zorunda kalırım. Fakat dolaysızlık, bir ilişkinin hermeneutik olup olmadığının testi değildir. Hermeneutik bir ilişki, bir tür “___” olarak görmek olduğu sürece, duyuşsal algıyı taklit eder. Ancak bu da algısal odağı termometre olan göndergesel bir görmedir.

Şimdi, konuyu bir adım daha karmaşık hale getirelim: Yukarıda atıf yapılan örnekte deneyimleyen hem bedenlenmeye (soğuşu görmek) hem de fenomene (termometreyi okumak) hermeneutik erişime sahipti. Penceresiz bir evin, hava sızdırmayacak bir şekilde kapalı olduğunu ve hava durumuna tek erişimin termometre (ve ekleyebileceğimiz diğerk başka cihaz) olduğunu varsayalım. Böylece ilişkinin hermeneutik niteliğı daha belirgin hale gelir. Artık, cihazın nasıl okunacağını bilmek zorundayım ki bu bilgiden yola çıkarak cihazın işaret ettiği, bulunduğu dünyayı kavrayayım.

Bu durum nükleer enerji santrallerinde gerçekleşmiştir. Three Mile Ada’sı olayında nükleer enerji sistemi yalnızca cihaz aracılığı ile gözleniyordu. Neredeyse bir nükleer erimeye sebep olan gecikme, kısmen cihazların *yanlış okunmasından* kaynaklanıyordu. Yığına veya sürece dâhil makinaların büyük bir kısmına bağımsız, yüz yüze bir erişim yoktu ve olamazdı da.

Bu durumunun yönelimsellik analizinde, teknolojinin dolayımlayan konumu muhafaza edilir:

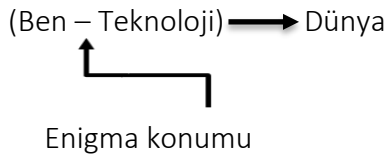
Ben – teknoloji – dünya
(Mühendis – cihazlar - yığın)

Operatör ve nükleer yığın arasında cihazlar vardır. Ancak burada, bedenlenme ve hermeneutik ilişkiler arasında özsel bir farklılık ortaya çıkar- dolaysız algılanan şey panelin kendisidir. Her ne kadar hermeneutik saydamlığın özel bir bağlamında yığını, cihaz aracılığı ile *okuyorsam* da cihaz benim mikro algımın nesnesi haline gelir. Bu durum farklı bir biçimlendirmeyi gerekli kılar.

Ben – (teknoloji – dünya)

Burada parantez, benim deneyimimin dolaysız *algısal* odağını, kontrol panelini gösterir. Onun aracılığı ile okurum fakat bu okuma, hedef nesne (yığın) ve cihaz arasındaki yarı-saydam ilişkiye bağlıdır. Bu *bağlantı* bir muammaya^{iv} [enigma] dönüşebilir. Bedenlenme ilişkilerinde, kişi ve teknolojinin kısmî ortak yaşamını mümkün kılan şey teknolojinin algısal olarak saydam

olabilme kapasitesidir. Optik ile ilgili örneklerde bedenlenmiş kullanım, cam ve mercek zanaatkârlarının başarısına bağlıdır. Kullanımın saydamlığı bağlamında olası muamma [enigma] bu nedenle, bedenlenme ilişkisinin parantezinde ortaya çıkabilir:

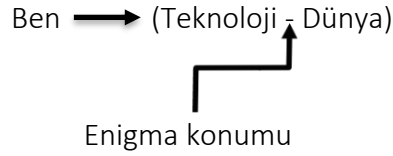

(Bu, saydamlık bir defa tesis edildiğinde, yani mikro algı berraklaştığında, gözlemcinin özellikle makro algı düzeyinde hala hata yapabileceğini inkâr etmek değildir. Fakat şimdilik bu türden bir yorum problemini erteliyorum.) Böyle problemlerin fark edilmediğini iddia etmek, mercek tarihinin fazla basitleştirilmiş bir yorumu olur. Galileo'nun teleskopu hem kullanımı zor olan bir araçtı hem de sadece astronomi terminolojisindeki “orta uzaklık” görüşleri için elverişliydi. (gezegenleri ve hatta bazı uyduları gösteriyordu). Teleskoplar güçlendikçe, seviyeler, renk efektleri, kırılma efektleri vb. unsurlarda sorunlar ortaya çıktı. Ian Hacking'in sözünü ettiği gibi:

Eğer iki uzak noktayı dev bir bulanıklığa dönüştürecekse, görüntüyü büyütmenin bir anlamı yoktur. Noktalar, ayırt edilebilen iki farklı görüntü haline getirilmelidir. Bu ışığın kırılması ile ilgili bir meseledir. En çok bilinen örnek keskin sınırlara sahip nesnelerin gölgelerinin bulanık olmasıdır. Bu ışığın bir dalga özelliği taşımasının bir sonucudur.^v

Optik teknolojiler tarihinde bedenlenme ilişkisi aşamasına gelmeden çok önce çözülmüş olması gereken birçok benzer teknik problem ortaya çıkmıştır. Aslında, deneysel bilimlerin gelişimindeki bariyerlerin birçoğunun, cihazların kapasitesindeki bu tür sınırlardan kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Ancak buradaki amaç, yeni insan-teknoloji ilişkisinde ortaya çıkan paralel bir zorluğu, hermeneutik ilişkilerde konumlandırmaktır. Hermeneutik ilişkilerde ortaya çıkan teknik bir problemi konumlandırmak cihaz ile göndergesi arasındaki *bağlayıcı*da yatar. Algısal olarak, kullanıcının görsel sınırı, cihazın kendisi *üzerindedir*. Bir cihazı okumak, bir metin okuması analogisidir. Ancak, metin doğru bir referans vermiyorsa, nesnesi ya da dünyası var olmaz. Bu da muamma/enigma için yeni bir konum demektir:

Bu kırılma, ilişkinin herhangi bir noktasında oluşabilirken, bedenlenme ve hermeneutik ilişkiler arasındaki dereceli ayrımı ortaya çıkarmak için bağlantıların patolojisinden kısaca söz edebiliriz.

Kullanılan araçlar doğrudan algıma ket vurmuyorsa, (Three Mile Ada'sı örneğinde ışıkların açık kalması gibi), tuhaf bir şekilde davranan "metnin" yorumlanmasında kimi problemler en azından karanlıkta değildir. Ancak teknik muamma metin-gönderge ilişkisi çerçevesinde de oluşabilir. Bu durumda operatör, aracın bozuk işlediğini ya da aracın neye referans verdiğini nasıl anlayabilir? Opaklığın bir biçimi ilişkinin teknoloji-gönderge kutbunda gerçekleşebilir. Eğer hangi özelliğin bozuk işlediğini teyit edecek bağımsız bir yöntem mevcut ise (dolayımınmamış yüz-yüze ilişkilere geri dönüş), bu tür bir arıza kolayca saptanabilir. Bu iki durum da araçların işlevsizleştiği durumlardır. Bu tarz bağımsız teyit yöntemleri mevcut değilse opaklık devam eder.

Basit bir mekanik bağlantıyı uç bir örnek olarak ele alalım. Teknemde vites değiştirirken, kokpitte ileri itildiğinde ileri vitesi, yukarı çekildiğinde boş vitesi ve geriye doğru çekildiğinde geri vitesi devreye sokan bir kol bulunur. Bu kol aracılığıyla, şanzımandaki vites değişimini normal olarak hisseder (bedenlenme); basit hermeneutik anlamlandırmayı (ileri vitesi için ileri hareket) sezgisel olarak hızla tanır ve içselleştiririm. Fakat bir kez, mevsim sonunda iskeleye yanaşırken, ileri vitesi devre dışı bıraktım ve iticiler tekneyi ileri yönde hareket ettirmeye devam ettiler. Hızlıca geri vitese aldım, tekne ileri gitmeye devam etti. Hermeneutik anlamlandırma başarısızdı, bir yandan da vites kolunun verdiği histe bir farklılık hissettim. Sonradan öğrendim ki kolun tam da kendisini tutan bağlantı paslanmış, bu da aslında vites değişimini tamamen engellemiş. Sonuç olarak bu teknoloji-nesne ilişkisinde bu düzeyde bile bir opaklık olabilir.

Bu olgunlaşmamış insan-teknoloji ilişkisindeki patolojiyi aktarmamdaki amaç hermeneutik ilişkileri bedenlenme ilişkilerine kıyasla karalamak değil, aksine algı ve insan-teknoloji ilişkilerinin farklı yerlerde gerçekleştiğini göstermektir. Normalde, teknolojiler düzgünce işliyorsa, teknoloji-dünya ilişkisindeki hermeneutik saydamlık muhafaza edilir. Fakat Ben-(teknoloji-dünya) ilişkisi uzamda hermeneutik olarak tanımlanacak mesafede gerçekleşirse algısal-bedensel ilişkilerin teknoloji ile kesiştiği yer de değişir.

Okuma eyleminin kendisi bedensel algısal uzamını teknolojiye oranla veya ona göre muhafaza ederken, okunabilir teknolojiler hermeneutik ve “dilsel” kapasitelerimin cihaz aracılığıyla genişlemesine ihtiyaç duyarlar. Burada, Heideggeryan olumsuz yananamlardan bağımsız olarak teknolojinin “nesne” olarak belirlediği önermesi ortaya çıkıyor. Gerçektende hermeneutik saydamlığın koşulu metnin özel kapasitesine bağlıdır.

Heremeneutik ilişkiler ile mümkün kılınan dönüşüm tam olarak metin ile atıfta bulunulan şey arasındaki farklılıklar aracılığı ile gerçekleşen/vuku bulan bir dönüşümdür. İhtiyaç duyulan şey, aracasız okunabilene “indigeyen”, metinsel olarak berrak bir algılar dizisidir. Three Mile adası örneğine dönecek olursak, ortaya çıkan sorun cihazın panel tasarımının hatalı olması; kadran ve göstergelerin kolay okunabilecek şekilde birleştirilmemesidir. Örneğin, bir uçak panelinin tasarımında, algısal bir gestalt olarak var olan (tekrar eden türden) yapısal anlaşılabilirliğe bir hayli kafa yorulmuştur. Yani, dört motorlu bir uçakta, dört farklı motor-devir göstergesi hangi motorun uyumsuz bir şekilde çalıştığını tek bakışta gösterecek şekilde tasarlanmıştır. Bu tür teknik tasarımlar algısal yapıları hesaba katar.

Bağlayıcılar ve patoloji üzerine ikinci bir kaygı daha vardır. Şimdiye kadar verdiğim bütün örneklerde, mevzu bahis hermeneutik teknikler materyal bağlantılardı. (Termometre içinde iki metalli bir yay veya cıva olan bir kolon kullanıyordu; Three Mile Adası’ndaki panel, mekanik, elektrik veya başka materyal bağlantılar kullanıyordu; vites kolu da basit bir bağlantı kullanıyordu.) Şayet okuma bu tür materyal bağlantıları kullanmazsa göndergesellik, temelde farklıymış gibi görünebilir, fakat bütün teknolojik bağlantılar da zaten tam anlamıyla materyal değildir. Fotoğraf, nesnesi ile sahip olduğu temsili özbiçimliliği muhafaza eder fakat nesnesi ile “materyal olarak” bağlanmaz, söz konusu olan, hareketin uzakta başlamasının minimal bir halidir.

Şimdiye kadar güncel veya post- bilimsel örnekler kullandım fakat materyal olmayan hermeneutik ilişkiler yalnızca günümüz insanı için geçerli değildir. Varoluşsal ilişkiler olarak, Bahçe-sonrası insanlık kadar “eskidir”. Antropoloji ve bilimler tarihi, hermeneutik teknikler örüntüsü kategorisindeki çeşitli şamanist pratiklere uzun zamandır aşınadır. Uç örnekler gibi görünse de şamanizmde kullanılan çeşitli “okuma” tekniklerine bakalım. Hayvan bağırsaklarının, fırlatılan kemiklerin ve bedensel işaretlerin okunması tamamen hermeneutik tekniklerdir. Bağırsakların, kemiklerin ya da diğer şeylerdeki örüntülerin, araçsal ya da metinsel olarak bazı işlerin gidişatına *referans verdiği* var sayılır.

Burada sadece kimi yazarların sezdiği şekliyle teknolojinin çıkışı ve büyü arasındaki ilişkiye değil aynı zamanda kültürlerarası bağlamda geniş çaplı hermeneutik praxisine de yakınız. Bu nedenle bu pratiğin yabancılığı da eleştirel bir şekilde incelenmelidir. Eğer kemikleri fırlatmak tıbbi teşhisin – ki bu şamanizmde var olan bir uygulamadır – “ilkel” bir biçimi olarak ele alınırsa, bunun hermeneutik ilişkilerin zayıf bir biçimi olduğu sonucuna varabiliriz. Gözden kaçabilecek olan, tanısı koyulan şeyin tüm geştaltının kültürden kültüre radikal farklar gösterebileceğidir.

Yüksek ihtimalle, belirli bir bedensel rahatsızlığa (apandisit gibi) yönelik teşhiste başarısız olunacaktır. Fakat şamanizmdeki önemli unsurlardan biri, daha geniş çaplı teşhislerin kimi komünal ya da toplumsal sorunların bulunmasında daha kullanışlı olmasıdır. Batı tıbbının toplumsal bağlamdan bağımsız “mekanik” beden vurgusu, şamanın rahatlıkla kavrayabildiği bağlamı göz ardı edebilir. Bu örneklerde geştalt farklı noktalara odaklanmıştır fakat her iki durumda da hermeneutik ilişkilerin örnekleri mevcuttur.

Bizim durumumuzda Batı tıbbının bazı hastalıklara karşı başarısı ateş/termometre, kan basıncı/manometre ilişkilerinde olduğu gibi teknolojilerin hermeneutik ilişkilere uygulanmasıdır. Kısacası, farklı şekillerde düzenlenmiş ve uygulanmış da olsa, hermeneutik ilişkiler geleneksel veya antik toplumlarda da günümüzde olduğu kadar mevcuttu.

Kullanmış olduğum yönelimsellik analizim devam ettirildiğinde hermeneutik ilişkilerin insan-teknoloji-dünya ilişkileri düzlemini nasıl çeşitlendirdiği görülebilir. Hermeneutik ilişkiler dünyaya yönelik insan praiksisi bağlamında teknolojilerin genel dolayımına konumunu devam ettirirler ama aynı zamanda insan-teknoloji-dünya ilişkileri içindeki değişkenleri de etkilerler. Karşılaştırmalı bir biçimcilik bu konuda fikir verebilir:

Genel yönelimsellik ilişkileri

İnsan-teknoloji-dünya

A değişkeni: bedenlenme ilişkileri

(Ben-teknoloji) → dünya

B değişkeni: hermeneutik ilişkiler

Ben → (teknoloji-dünya)

İlişkinin her bir unsuru bağıntıya göre değişiyor da olsa, değişkenlerin biçimleri genelde ayırt edilemez, ayrıca bunlar salt teknolojilerin nasıl deneyimlendiği ile ilgili meseleler de değildir.

Optik cihazlardan başka bir grup örnek, bu araçsal yönelimselliklerin yeni yönlere nasıl gidebileceğini gösterebilir. İlişkideki algısal ve bedensel hareket arasında bir eşbiçimlilik ve saydamlık olduğunda, bedenlenme ilişkilerinin mükemmel bir şekilde çalıştığı söylenebilir. Benzer durumlardaki gelişimin yatay yönde olacağını daha önce de iddia etmişim. Bu yöndeki gelişmeler hem daha büyük derecelerdeki genişletmelere olanak tanır hem de görülenin aracısızmış gibi görülmesine olanak tanıyan teknik güçlükleri de içerir. Fakat bütün optik teknolojiler bu stratejiyi uygulamaz. Hermeneutik olasılıklarla birlikte dikey yönler olarak adlandıracağım yollar açılır, bunlar da hayli incelikli hermeneutik dönüşümlere dayanırlar.

Teleskop ve mikroskobun görüntüyü genişleterek dönüştürürken analog teknolojiler olarak kaldıkları söylenebilir. Bu tür teknolojilerin mümkün kıldığı iyileştirme ve büyütme, normal görmeye kıyasla daha görsel ve saydam kalır. Ay gözle görülür şekilde Ay olarak ve mikrop- öncesinde varlığından şüphe edilmiş bile olsa – hayvanlar âlemi uzamına ait küçük bir canlı olarak kalır. Burada büyütme kapasitesi, görüntüyü büyütme zorunlu olarak eşlik eden ve arka planda gerçekleşen indirgemenin ön planındaki fenomen olurken, normal görme aracılığıyla görülenin benzeşimi de bedenlenme ilişkisinin merkezinde konumlanır.

Bütün optik teknolojiler bu tarz algıları dolayımamaz. Hermeneutik bir ilişkinin “alfabesine” doğru yavaşça hareket ederken önceden elle tutulamayan *farkları* güçlendiren kasıtlı değişkenler ortaya çıkabilir:

- (1) Daha önce de belirtildiği gibi, görmeyi düzeltmek için gözlük kullanıldığını düşünün. Elde edilmek istenen, görmeyi makro veya mikro düzeyde bozmak veya geliştirmek değil, mümkün olan en yakın şekilde normal haline getirilmesidir. Fakat artık, karlı bölgelerde, güneşin altında, suyun üstünde veya çölde parlamayı engellemek için lensleri renkleştiriyor ya da polarize ediyoruz. Bu tür bir değişim görüleni de bir nebze değiştiriyor. Polarize edilmiş lensin parlamayı yok ettiğini veya manzarayı “karanlıklaştırdığını” da söylesek, artık görülen, renklendirilmemiş camlar aracılığıyla görülden belirgin bir şekilde farklıdır. Bu fark gelişim için yeni ve *tümleyici bir yol* açabilecek bir ipucudur.

(2) Şimdi ise birinin bir yer ve zamanda belirli tür renklendirme işlemlerinin beklenmedik sonuçlar ortaya koyduğunu varsayalım. Bu öyle bir yöntem ki, kızılötesi uydu fotoğraflarında kullanılan teknikten daha karmaşık. (Şimdilik, bu sürecin bir kısmının hem bedenlenme hem de hermeneutik ilişki olduğu gerçeğini yok sayacağım.) Eğer fotoğraf Kaliforniya, Baja yarımadasının fotoğrafı ise, şekli bakımından tanınabilir halde kalacaktır. Coğrafya, derinlik, yükseklik vb ne olursa olsun, değişmez fakat herhangi bir normal görmeden farklılık gösterir. Kızılötesi fotoğraf bitki örtüsünün varlığı ve yokluğu arasındaki farkı herhangi bir eşbiçimli ve renkli fotoğrafın sınırlarının ötesinde geliştirerek gösterir. Bu fark, benzer örnekte, resim yazı gibi bir şeye denk geliyor. Aynı anda benzeş yapıları muhafaza ederken temsili de farklı ve (duyu organları ile) algılanmamış bir “temsile” dönüştürüyor.

(3) Hala temsili olan fakat görsel tanımlamanın alışıla gelmiş dışındaki biçimleri, ordu ve polis tarafından kullanılan yeni ısı hassas ve ışığı arttıran teknolojilerde görülüyor. Görüntüyü oluşturmak amacıyla insanların ısı yayılımını arttıran gece görüş dürbünlerindeki görüntü, bir insana benzer fakat ortada olan ve arka planda kalan bölgeler tamamen farklıdır. Yüksek irtifa gözlemlerinde yeryüzündeki “ısı gölgeleri” bir uçağın, öteki uçaklara kıyasla, yakın bir zamanda motorlarını çalıştırdığına işaret eder. Burada teknolojiler görünmez olanı görünür hale getirirler ancak bunu belirgin bir biçimde yeni bir şekilde algılanan bir halde yaparlar.

(4) Eğer spektografik [Ç.N: Objelerin (burada uzaydaki) yaydığı ışığı çözümleyerek bu ışığın farklı bileşenlerini dalga şeklinde veriye dönüştüren araç] astronomiye doğru büyük bir adım atacak olursak, bu gelişmenin ivmesini görebiliriz. Yıldızın spektografik resmi artık yıldızın kendisine “benzememektedir”. Işık noktası, disk genişliği, mekânsal eş biçimlilik yerine yalnızca bir grup farklı renkte, gökkuşağımsı çizgiler vardır. Naif okur bunun bir yıldızın resmi olduğunu hiçbir şekilde anlayamayacaktır, okurun dili, yıldız kodlayan alfabeyi bilmesi zorunludur. Yorumlayan-astronom dili bilir ve görselin “ABC’lerini” öyle

bir şekilde “okur” ki yıldızın şekli ve dış görünümü yerine, kimyasal yapısını ve iç yapısını da bilebilir. Burada artık tamamen hermeneutik bir ilişkiyi gözlemleriz. Yıldız yalnızca cihazlar ile dolayımınmamış, aynı zamanda sonuçların tematik bir şekilde okunması gereken bir dönüşüm de geçirmiştir. Yalnızca donanımlı okur böyle bir okumayı yapabilir.

Yıldız yapıları referans haliyle kalmıştır. Spektrograf, Rigel ya da Polaris’tendir, fakat yıldızın bireyselliği artık hermeneutik olarak sunulmuştur. Burada algının özel bir biçimde dönüşümüne dair bir başlangıç söz konusudur. Bu dönüşüm kasıtlı bir şekilde ve önceden algılanmayanı elde etmek amacıyla benzerlikler yerine farklılıkları büyütme yönünde olur.

(5) Yine de spektrograf bile algının radikal biçimde dönüşümü demektir. Daha radikal bir hermeneutik yorum sayesinde dijital dönüşüm de mümkündür, bu da zaten bilimin tercih edilen nicel praksisinde gömülü halde yer alır. Kuşkusuz, bilimin “alfabesi” olan matematik kendini somutlaşmış algıdan hermeneutik adımla ayıracaktır.

Bu dönüşümün gerçekleştiği ve gerçekleşebileceği başka yollar da vardır ve birçoğu ilginç bir şekilde gözden kaçan bir tür tercüme eylemini içerirler. Örneği olabildiğince basit tutmak adına *mekanik* ya da *elektronik* bir “tercüme”yi varsayalım. Diyelim ki spektrografımız bir gökkuşağı spektrumu yerine bir dizi sayı üreten bir cihaz tarafından okunuyor. Burada nihai hermeneutik başarıya varmış oluruz, analogun da sayılara dönüşümü. Fakat hermeneutikleştirme sürecinde, işaret edilen objenin “saydamlığı” içinden çıkılması zor bir hal alır. Burada daha belirgin ve tematik bir yorum gerekiyor.

Hermeneutik ilişkiler, özellikle de dikey dönüşümlere olanak sağlayan teknolojileri kullananlar, algısal eş biçimlilikten uzaklaşır. Fark neyin gösterildiği ile bilgilendirici olan bir şeyin nasıl gösterildiği arasındaki *farktır*. Hermeneutik bir ilişkide, dünya öncelikle bir metne dönüştürülür ve ardından okunur. Potansiyel olarak, hermeneutik ilişkilerde dilin muhtemel farklı kullanımlarında olduğu kadar bir esneklik vardır. Emmanuel Mounier dil ile benzer olan bu ilişkiyi şu şekilde ifade etmişti:

Makine bir vasıta olarak organlarımızın basit bir maddi uzantısı değildir, başka bir düzene ait; dilimize bir ilave, matematiğin (anlamını açan) yardımcı bir lisani, şeylerin örtülü gayelerine, atıl kapasitelerine ve gizlerine nüfuz eden, onları parçalarına ayıran ve ifşa eden bir vasıtaadır.^{vi}

Hermeneutik ilişkiler aracılığıyla herhangi bir muhtemel durumu, orada olmadan, ordaymışçasına *yorumlayabiliriz*. Bilimde, edebiyatın aksine, önemli olan, okumanın hâlihazırda orada olana bir referansı veya *bir nevi* hermeneutik saydamlığı muhafaza etmesidir. Belki de bu, okunanı algılanabilecek olana geri döndürme arzusu için bir sebeptir. Bu geri dönüşte, teknoloji ile bedenlenmiş çağdaş bilim *tercüme teknolojileri* denilebilecek şeyi türetti. Aşağıda bu ikisinden bahsediyorum:

- (a) Dijital süreçler algısal alanda zorunluluğa dönüştü. Uzay sondalarından gelen resimlerdeki gelişim bir *iki aşamalı* bir tercüme sürecidir. Venüs'ün yüzeyinin fotoğrafı insanın görmesinin analog bir halidir. Bu en azından, görsel gestaltta anında görülecek olan muhtemel şekilleri ve karşıtlıkları kullanarak bir yüzeyin alan gösterimidir. Fakat bu bütüncül sonuç mevcut teknolojiler ile bu şekilde aktarılamaz. Sonuç olarak, bu veri aktarılabilecek dijital bir koda "tercüme edilir." Cihazın "görmesi" radyograflar aracılığıyla alıcılara gönderilen bir dizi sayıya indirgenir. Ardından, milyonlarca mil uzakta çekilmiş fotoğrafı oluşturmak amacıyla bir sıçrama deseninde yeniden birleştirilir. Bir kişinin sayıları okuyup neyin görülmesi gerektiğini anlatması neredeyse imkânsızdır. Yalnızca, sayıların lineer metni anlık bir görsel gestalt kapsamına geri çevrildiğinde Venüs'teki taşların Ay'daki taşlar gibi olmadığı görülür. Burada algı ve dilin analogları, görmeyi Dünya'nın ötesine genişletmek için kullanılmıştır.
- (b) Aynı süreç, işitsel bağlamda dijital plaklarda kullanılır. Bir kez daha iki aşamalı tercüme süreci söz konusudur: ses önce dijital forma indirgenir, kayıt aracılığıyla yeniden üretilir ve işitsel gestalta yeniden tercüme edilir.

Dijital ve analog süreçler bazı düzenlemelerde içi içe geçerler. Beyaz arka plandaki siyah noktalarla aktarılan ve belirli büyüklük sınırlarında birleştirilen fotoğraflar görsel olarak gestaltlanmıştır. Humphery Bogart'ı basit bir noktalar mozaiği olarak görmeyiz. (Noktacılık,

renkli de olsa, resimde aynısını gerçekleştirdi. Desen şiir denilen tür, şiirin kelimelerini hem okunması hem de bir şekil olarak görülmesi amacı ile düzenleyerek aynı geçişi kullanır.)

Bu tür tercüme algisal geştaltlı fenomenlerden yazmanın analoglarına ve tekrar algisal geştaltlara yeniden tercüme edilme süreçleridir; yani peşpeşe tercüme ve yeniden tercüme algisal geştalt fenomenlerinin bir “hat” boyunca dizilmiş gibi görünen yazmanın analoglarına dönüşümleridir.

Bedenlenme ilişkilerinden hermeneutik ilişkilere doğru olan hareketin insan-teknoloji sürekliliğinde gerçekleştiğini öne sürmüştüm. Bu süreklilikte karmaşık ve uç örnekler olduğu gibi, çok da çarpıcı olmayan farklar da mevcuttur. Bu farkın bir kısmını bedenlenme ve hermeneutik ilişkilerin arasında var olan bedensel-algisal farklılıkları vurgulayarak belirttim. Bu, algisal ve hermeneutik saydamlıkların aralarında farkın belirgin olmasını sağladı.

Tekniklerin fenomenolojisinde bir sonraki aşamaya geçmeden önce netleştirilmesi gereken iki adet kafa karıştırıcı konu var. Öncelikle, algı ve yorumlamanın birbirine karıştığı bir muhakeme söz konusudur. Algı mikro ve makro boyutlarda temel olarak zaten yorumsaldır. Algılamak bir nevi okumak “gibidir.” Fakat okumak aynı zamanda edebi bağlamda hem daha geniş hem de daha detaylı, özel bir eylemdir. Bedenlenme ve hermeneutik ilişkilerin arasındaki farklardan birinin algisal pozisyon olduğunu öne sürmüştüm. Daha geniş anlamıyla, yorum, bedenlenme ve hermeneutik eylemin her ikisini de istila eder.

İkinci ve daha yakın ilişkili bir akıl karışıklığı teknolojinin karşılık gelebileceği iki farklı anlam üzerinedir. Teknoloji hem birinin *aracılığı ile* kişinin (bir şeyleri) deneyimlediği hem de kişilerin ilişki kurduğu *şey* anlamına gelecek şekilde kullanılabilir. Durum böyle iken, bu ikili ilişki, bedenlenme ilişkilerinde hermeneutik ilişkilerden daha farklı bir şekil alır. Gözlük takmak ile örneklenmiş basit bedenlenme ilişkisine geri dönelim. *Odaksal olarak*, algılama deneyimim lensler *aracılığı ile* hedefini bulur ve görmemin nesnesi üzerine olan bakışımı sonlandırır. Fakat *uç* bir fenomen olarak da gözlüklerimin burnumun kemiği ve kulaklarımın üzerinde durduğunun aynı anda farkındayım (veya farkına varabilirim). Bu uç anlamda, gözlüklerin varlığının farkındayım, fakat odak fenomen gözlüklerin mümkün kıldığı algisal saydamlıktır.

Hermeneutik saydamlık örneklerinde bu ikili rol örtülü biçimde değişime uğrar. Artık görsel alanımın merkezindeki kadransları dikkatlice okuyabilir ve onlarla baş edebilirim. Fakat benim okumama eş zamanlı olarak onların aracılığı ile gerçekleşen bir okumadır. İşaret edilenin algılanabilen bir nesne olmasına gerek de yoktur, ya da algisal olarak mevcut olması gerekmez. Saydamlığın türü açık olsa da okumanın amacı hermeneutik saydamlık elde etmektir.

İki ilişki de optimum düzeyde yaşamdünyasının kazanılmış aşına olunan pratiklerinde gerçekleşir. Anlık algısal görme öğrenilmelidir ve bir kez elde edildikten sonra görme eyleminin kendisi kadar bilindik bir şekilde gerçekleşir. Başarılı ve eleştirel bir okuyucu için cihazların hermeneutik saydamlığı bir numunenin görsel incelemesi kadar doğrudan olur. Hermeneutik saydamlığın tuhafılığı, yorumlamanın ne kasıtlı ne de çaba gerektiren başarılarında saklıdır (yeni bir metni veya dili öğrenirken bu çabalar görünür olsa da). Hermeneutik bağlamda gelişen praksis bedensel hareketliliğin basit örneklerinde ortaya çıkan eş zamanlılık hissini korur. Buna rağmen, teknolojiye *ait* daha belirgin bir varoluş örnekte göze çarpar. Cihaz paneli üzerindeki farkındalığım gözlük çerçevelerimin üzerindeki uç farkındalığa göre merkeze daha odaklı ve daha güçlüdür ve bu belirleyici farkındalık cihazın optimal kullanımı için esastır.

Ancak teknoloji hem bedenlenme hem de hermeneutik ilişkilerde, tamamen nesnel ya da *tersi* olmakta yetersiz kalır. Fakat bozulma vakalarında ortaya çıkan olumsuz nitelendirme bu ilişkilerin aracı olması ile gün yüzüne çıkar. Bedenlenme ilişkisi içerisindeki teknoloji bozulduğunda ya da hermeneutik ilişki içerisindeki cihaz arıza yaptığında arta kalan şey engelleyici ve dolayısıyla olumsuz anlam kazanan bir nesnedir.

Birbirinden ayırt edilebilir olan bedenlenme ve hermeneutik ilişkiler insan, kullanıcı ve dünya arasında temel bir varoluşsal ilişkiyi barındırırlar. Benim sürekli ve kasten kullandığım bilimsel cihaz örneklerinin varoluşsal boyutun etkilerini tahrif etme tehlikesi vardır. İnsan-teknoloji-dünya ilişkileri konusuna geçmeden önce farklı bir araç gurubunu kısaca inceleyeceğim. Bunlar da *müzik aletleri* olacak.

Genel anlamda, müzik aletlerinin kullanımı (performans sırasında) bilimsel cihazlar ile aynı yapısal düzendedir:

Ben-müzik aleti-Dünya

Ben-bilimsel cihaz-Dünya

Ancak burada pratik bağlam önemli ölçüde değişmiştir. Bilimsel veya bilgi-geliştirme praksişi için dünya içinde göndergesel bir sınır gereksinimi olsa da müzik praksişi aynı oranda sınırlanmaz. Gerçekten de eğer bir sınır, bir uç söz konusu ise bu o çevreye, bölgeye ya da herhangi bir şeye çok da fazla referans vermez, ancak müzikal olayın üretiminde durum daha farklıdır. "Müzikal olan, nesne", enstrümanın performansı ile meydana gelen ses olgusudur. Müzik sesleri üretilmiş, *var edilmişlerdir*. Oysa bilimsel araç düzeneğinin gelişiminde

göndergesinden ziyade aracın çıktısı olabilecek fenomenlerden kaçınılırken müzikte araçsal düzeneklerin keşfi ve geliştirilmesi pozitif bir fenomen olabilir. Bu iki uygulama bağlamında belirgin farklılıklar vardır fakat şu an için bilimsel cihazlar ve müzik aletleri arasındaki benzerlikler ile sınırlı kalacağım.

Müzik aleti kullanımının büyük bir kısmının bedenlenme ilişkileri şeklinde olduğu açıkça belirgin olmalıdır. Müzisyen arzu edilen müziği enstrümanla bedenlenmeyi öğrendikten sonra anlamlı bir şekilde üretir:

Müzisyen-enstrüman-ses

Ses çıkaran enstrüman simbiyotik bir şekilde bedenlenir:

(Müzisyen-enstrüman)-ses

İkinci olarak, önceden belirttiğim arttırma/indirgeme yapısı burada da ortaya çıkar. Eğer müzisyenimiz bir trombonist ise, dudak titreşimlerinin ürettiği “vızıltı” bir enstrüman olmadan duyulabilir fakat insan-enstrüman eşleşmesine özgü müzik sesi trombon *aracılığı ile* arttırıldığında ve dönüştürüldüğünde ortaya çıkar. Aynı biçimde çağdaş müzikal enstrümantasyonda da insan sesi sınırlanamaz. İnsan sesi ile eş biçimlilik, tarihsel olarak önemli bir rol oynamış da olsa, artık müzik sesinin yalnızca bir kısmını kapsar. İnsan sesi ile eş biçimlilik, tarihsel olarak önemli bir rol oynamış da olsa, artık müzik sesinin yalnızca bir kısmını kapsar.

Ancak bu konunun tarihi ilgi çekicidir. Batı müzik tarihinde yatay gelişmeye ya da bunu kısıtlamaya yönelik bir eğilim söz konusudur. Müzikal sesi insan sesi ile kısıtlamak (Menoncu bazı mezhepler müzik aletlerinin kullanımına izin vermemiş ve ilahileri söylemelerini enstrümansız gerçekleştirmiştir) bu yatkınlığın bir örneğidir. İnsan sesini taklit eden veya arttıran enstrümanlar ve bunların çeşitleri ise farklı örneklerdir. Ağaçtan yapılmış nefesliler, borular, kilise orgları (ki orglardaki ses boruları insan sesinin analoglarıdır) ve benzer çalgılar insan sesi ile bir eşbiçimlilik oluşturan antik çalgılardır. Orta çağ müziği de çifte bir sınırlamaya tabi tutulmuştu. Müzik insan sesine benzerliğin sınırlarına yaklaşmayacaktı ve aynı zamanda normatif olarak kontrol edilen ilahi sözleri ve harmoniler de dini-kültürel bir kısıtlama altındaydı.

Daha sonra, enstrüman temelli Alman müziğine kıyasla İtalyan müziğinde (Rönesans'tan Baroğa) daha da fazla insan sesi temelli müzik görülür.

İnsan sesine değer verme örüntüsü Batı müzik tarihinde de ortaya çıkar ve bu, enstrümanların *dışavurumculuk* (insanın bedensel yeterliliklerini arttırmaları bağlamında) açısından değerlendirildiği örneklerde görülür: örneğin keman diğerlerine kıyasla insan sesi temelli modele en uzak enstrüman olarak görülmüştür.

Bedenlenme ve hermeneutik ilişkiler arasındaki farklar bu bağlamda da ortaya çıkar. Bedenlenme ilişkileri en genel varoluşsal anlamda bir eşbiçimlilik ile katı bir şekilde sınırlanmamışken, hermeneutik ilişkiler müziksel bağlamda açıkça ortaya çıkar. Piyano, insan sesi ile eşbiçimliliği az miktarda sürdürür fakat çalındığında bedenlenme ilişkisine ait olur, piyanistin kişisel tarzı ve hünerinin dışavurumudur. Bu sürecin devamında, hermeneutik ilişki çeşitleri içerisinde daha belirgin bir şekilde yer alan bilgisayar ile üretilmiş müzik vardır. Bazı durumlarda ortaya çıkan rastgele ses üretimi, teknolojik *ötekilik* anlamına gayet yakındır, ki bu teknolojinin *öteki* olarak tanımlanacağı başka bir dizi ilişkiyi belirleyecektir.

Enstrümental müzik, teknikleri açısından, bedenlenme veya hermeneutik ilişkiler olarak ele alınabilir. Dikey ya da yatay yönlerde araç düzeneğini geliştirebilir. Yönlerin herhangi birinde teknolojik değişimler olacağı açıkça ortadadır. Batı'nın erken "biyonik" müzik modeli insan sesi ise, Ant dağları toplumlarının müziklerinde bu model, kuş şarkılarıydı (hem melodi hem de üflemlerle odun çalgıların çıkardığı seslerin niteliği açısından). Buna karşıt olarak, vurmali çalgıların (bateri müziği ve iletişimi) araç düzeneklerine dönüşme süreçleri en başından beri daha dikey dolayısıyla daha hermeneutik bir yönde seyretmiştir. Yatay ve dikey yönlerdeki bu muhtemel çeşitliliğin keşfi bilimsel bağlamda olduğu gibi müziksel uygulamalarda ortaya çıkar fakat müzikte doğal bir dünyaya atıf yoktur.

Müzik tekniklerindeki teknolojik gelişmenin sonucu bilimsel uygulamalarda görülenden farklıdır. Müzik ve bütün teknik süslemeleri ile var edilen "dünya", yeni bilim felsefesinde de Heidegger'in teknoloji felsefesinde de *varsayılmamıştır*. Müzik ile üretilen "dünyanın" kaynağı olarak düşünülebilecek en yakın analogi bütün mümkün olan seslerin müziksel olarak dönüştürülebileceği ve/veya üretilebileceğidir. Fakat müzik tekniklerinin akustik kaynakları, müzik üretimine içkin olan *enstrümanı çalma* eylemi aracılığıyla işlevsel hale getirilir. "Müziksel nesne" üretilmiş bir nesnedir fakat üretimi bilimsel üretim ile aynı zorunluluklara tabi değildir. Müziksel sesin bir araç düzeneği aracılığıyla maddileşmesi, eylemin insan-teknoloji halidir.

Bilimsel aletlerden müzik aletlerine geçişle birlikte anlaşılan o ki, insan-teknoloji ilişkileri söz konusu olduğunda müzikal ve bilimsel aletlerin yapıları paraleldir ve var ettikleri “dünyalar” Batı’ya özgü doğaya hükmetme olarak sunulan indirgemeyi içermez. O zaman, burada farklı bir tür gelişimin yolu açılmıştır.

C. Başkalık ilişkileri

Hermeneutik ilişkilerin arkasında başkalık ilişkileri yatar. Teknolojiye *ilişkin* ya da bir teknoloji *ile* niteleyeceğim bu tür ilişkilere dair ilk düşünceler bedenlenme ve hermeneutik bağlamında olmakla birlikte daha farklı biçimlerde ileri sürülmüştü. Teknoloji, bedenlenme ilişkileri bağlamında kişinin dünyadaki algısal ve bedensel uzantısı olmak yerine, bunu ihlal eden bir unsur olarak karşımıza çıksaydı, nesneliliğinin de olumsuz bir şekilde belirmesi gerekirdi. Ancak hermeneutik ilişkiler çerçevesinde, araçsal teknolojilerin nesneliliğine dair belirli bir pozitiflik de ortaya çıkar. Araçsal metin *üzerinde* bedensel-algısal odaklanma, kendine has hermeneutik saydamlığının bir koşuludur. Peki ya teknolojilerle kurulan olumlu ya da temsili anlamlar? Hangi fenomenolojik anlamda teknoloji bir *başka* olabilir?

Buradaki analiz, nesnel yaklaşım alışkanlıklarıyla sınırlı birine tuhaf gelebilir, zira nesnel yaklaşımda teknolojilerin nesneliliği genellikle ilk sıradadır. Nesnelci fenomenolojik yaklaşımın problemi görelilikçi olmayışı ve böylece de insan-teknoloji ilişkilerine dair ayırt edici ne varsa gözden kaçırması ya da üstünü örtmesidir.

Naif bir nesnel yaklaşım muhtemelen teknolojileri, nesne karakteristikleri ile tanımlama ya da sınırlama girişiminde bulunacaktır. Bu durumda teknolojilerin teknik özellikleri olarak isimlendirdiğim ne varsa odak haline gelir; fiziksel ve materyal özelliklerin birtakım birleşimleri tanımsal olarak ele alınabilir. (Bu, Bunge ve Hacking gibilerinin standart nomolojik konumlarında içsel bir eğilimdir). Tanım, genelde şart koşan ikincil bir amaca hizmet eder: Sadece, belirgin bir biçimde çağdaş bilimsel ve endüstriyel üretici pratiklerine bağlı ya da güçlü bir şekilde bağımlı olan teknolojiler hesaba katılır.

Bu, nesnel yaklaşımların kendilerine ait ayırt edici güçlü tarafları olmadığını iddia etmek değildir. Örneğin, birçok yaklaşım teknolojik ya da “insan yapımı” ürünlerin doğal ya da kolaylıkla bulunabilen nesnelere farklı olduğunu belirtir. Fakat her iki nesne de pratiğe katıldığı ve ilişkileri çerçevesinde teknik kullanılabilirliğin materyal- ve bu yüzden sınırlı olan- çeşitliliğine sahip olduğu için, insan-teknoloji ilişkilerinin altta yatan birleşimi saklı kalır. Yine bu da teknoloji

türlerine dair nesnel yaklaşımları, organizasyon türleri ya da istenilen amaç doğrultusunda tasarlanmış biçimleri göz ardı etmek anlamına gelmez. Ancak bu programda odak, insan-teknoloji ilişkileri setinin fenomenolojik türevleri olarak kalmaktadır.

Odaksal insan-teknoloji ilişkileri sıralamasında, başkalık ilişkilerini sona yerleştirmemin arkasında bir taktik yer alıyor. Bu, bir yönüyle, Heidegger ve onun ana akım takipçilerinin teknolojinin başkalığını yalnızca olumsuz anlamda ya da olumsuz türevler aracılığı ile görmeye yenik düşme eğilimden kaçmak için tasarlandı. Bu yaklaşım için paradigmatik olan çekiç örneği, başkalığı bir arızadan türetir. Kırık, eksik ya da çalışmayan teknoloji iskartaya *çıkartılabilir*; ayak bağı ya da *çöp* olarak görülebilir. Nesneliği belirgindir ama bu kısmidir. *Hurda*, kimi sınırlı durumlar haricinde kullanım ilişkilerinde odak nesne değildir; daha ziyade kullanım dışı bırakılan bir arka plan fenomenidir.

Diğer taraftan, sadece bir bilgi nesnesi olarak teknolojinin materyal özellikleri üzerinde duran naif bir nesnel yaklaşıma da düşmek istemem. Bu tür bir yaklaşım, burada muhafaza etmek istediğim yönelimsellik analizinde vurguladığım göreliliğinin üstünü örter. Burada gereken, bir başka olarak teknoloji; insanların teknolojiler *ile* ya da teknolojilere *ilişkin* geliştirdikleri pozitif veya performatif duyularının analizidir. Başkalık teriminde içerilen de bu anlamdır.

Felsefi olarak, başkalık terimi Emmanuel Levinas'tan ödünç alınmıştır. Her ne kadar Levinas fenomenoloji ve hermeneutik gelenekler arasında yer alsa da ayırt edici çalışması, *Bütünlük ve Sonsuz*, "anti-Heideggeryandır". Bu çalışmada, başkalık terimi bir insana, bir başka insan tarafından yansıyan- bir başkayı (ve nihai başka, Tanrı'yı)- radikal bir farklılığı ifade eder. İnsanın herhangi bir nesne olarak ifade edilmesine karşı olan (epistemolojik anlamda) ya da bir araca (etik anlamda) indirgenmemesi gerektiğini savunan geleneksel vurgudan, radikal bir şekilde saparak, Levinas etik ve yüzyüze bir karşılaşmada mutlak bir şekilde ifade edilen *sonsuz* farklılığın bir türü olarak insanın ötekiliğini dile getirir.

İnsan – teknoloji ilişkileri analizinde insan başkalığının bu radikal Levinasçı anlamını biraz değiştirerek muhafaza edeceğim. Nasıl ve hangi bağlama kadar teknolojiler diğer ya da en azından *yarı-diğer* hale gelirler? Bu sorunun derinliklerinde teknolojilere dair bir dizi iyi bilinen ancak problemlili görünen kimi yorumlar yatar. Bir yanda da bu bilindik antropomorfizm problemi, nesnelere kişileştirilmesi konusu yer alır. Antropomorfizmin çeşitliliği kimi tehlikeli nesne-insan analogilerinden, insan yapımı nesnelereki önemsiz ve zararsız görülebilecek etkilere kadar uzanabilir.

İlkine dair örnekler çoklukla AI (yapay zekâ) araştırmalarında gömülü haldedir. Bilgisayar “zekasını” insansı bir şekilde karakterize etmek antropomorfizm yanılığının, her ne kadar sofistike de olsa, güncel halidir. İkinci örnek ise kişinin kendisini belirli bir tekno-esere “düşkün” bir halde bulmasıdır. Bu tekno-eser, örneğin, kişinin hiç bozulmamasını dilediği ve uzun zamandır gözü gibi bakarak, incelikli biçimde antropomorfik terimlerle nitelediği bir araba şeklinde ortaya çıkabilir. Antik ya da Batılı olmayan toplumlarda, insan yapımı nesnelere atfedilen kutsallık rolü de bu fenomenin bir başka formu olarak görülebilir.

Dini nesne (idol) basit bir şekilde kimi var olmayan güçleri “temsil etmez” fakat kutsallıkla donatılmıştır. Nesnenin kutsallığının aurası, mekânsal ve zamansal olarak nesnenin etkinlik menzili içinde mevcuttur. Kabilenin adanmışları kutsal nesneyi müdafaa edecek, onun için kurban verecek ve onunla ilgileneceklerdir. Bu örneklerden her biri bir başkalık ilişkisinin tohumlarını barındırır.

İnsan-teknoloji ilişkilerinin başkalık bağlamındaki ayırt edici olan noktalarına dair indirekt bir yaklaşım fenomenolojik bir analize daha iyi ışık tutabilir. İlk örneğim, teknoloji ve pratik bağlamda (muhtemelen spor bağlamında da olsa) “kullanılan” bir hayvanın karşılaştırılmasından hareket ediyor: bir yarış atı ve spor bir yarış arabası.

Heyecanlı bir yarış atını sürmek bir hayat-dolu hayvan *başka* ile karşılaşmaktır. İnsan olmayan ya da insan öncesi bağlamında atın kendi çevresinde bu yaşam biçimine izin veren bir hayatı vardır. At bir kez evcilleştirildiğinde, “ruhu olan” bir spor arabaya eşlik eden teknolojilerden farklı biçimde ve ancak bir dereceye kadar insan praksisinin bir “aracı” olarak “kullanılabilir”.

İlk bakışta elbette kimi benzerlikler söz konusudur. Hem at hem de spor araba sürücüye/biniciye abartılmış bir güç hissi verir. Hız ve sürüşte/binişte erişilen hız deneyimi kendi kapasitelerimin dramatik uzantılarıdır. Bedenlenme ilişkilerinin bazı öne çıkan özellikleri sürüşte/binişte analogik bir şekilde yer alabilir. Yolu/karayolunu, at/araba aracılığıyla deneyimlerim ve yoldayken aracı varlığa yol gösterir/yön veririm. Ancak bu benzerlikler kadar, belirgin farklılıklar da mevcuttur. Ne kadar iyi eğitildiğinden bağımsız olarak hiçbir at bir arabanın “itaatini” göstermez. Arızayı ele alalım: arabada, arıza emrime “direnc gösterir” – gaza basarım ve tıkalı bir yakıt borusundan dolayı beklediğim tepki ortada yoktur. Bir yarış atının canlı direnci mekanik bir tepki yoksunluğundan daha fazladır – tepki itaatsizliktir. (En deneyimli biniciler atılan atları, mekanik bir itaate daha fazla yaklaşan, uysal olanlara tercih ederler.) Bir atın varoluşundaki *başka* yaşam daha öteye de taşınabilir- uygun bir çevrede ben olmadan

yaşayabilir; kontağı çevirerek yapılan *deistik* bir müdahale ile canlandırılmaya (at) gereksinim duymaz. Nasıl ki bir araba yola atlayıveren bir tavşandan korkup da yönünü değiştirmiyorsa, bir at da sürücüsünün bir hayli sarhoşken verdiği duvara çarpmak ile sonuçlanacak “buyruğa” itaat etmez. Bir yandan dolayımlanmış bedenlenme durumunun birtakım özelliklerine yaklaşırsa da at, teknolojinin girdiği böylesi bir bedenlenme ilişkisinin tam olarak içinde değildir. Ne de araba, at sırtında yapılan bir sürüşte bulunan canlılık hissini verebilir. Yine de güncel bilincimizde analogi o kadar derin bir şekilde gömülüdür (muhtemeldir ki atlarla olan deneyimimizin eksikliği buna katkıda bulunur) ki, farklılıklardan ziyade benzerlikleri vurgulamak daha cezbedicidir.

Bir tarafta teknolojiye dair antropomorfizm ve diğer tarafta ata binmekle ilgili bu zıtlık, teknolojileri ilişkiye sokan başkalığın eşsiz formuna yaklaşan ilk noktadır. Teknolojik başkalık, salt nesne olmaktan daha güçlü fakat insan ya da hayvan âleminde bulunan başkalıktan daha zayıf bir *yarı-başkalıktır*. Ancak fenomenolojik türev bu ilişkinin sınırlarını oluşturan olumlu deneysel yönler odaklanmak zorundadır.

Teknolojiyi, başka bir tanıdık fenomende, çocukluğumuzun *oyuncakları* olarak deneyimleriz. Yaygın kültürlerarası bir örnek topaç oyuncağıdır. Kullanmadan önce topaç, belirli bir tasarım simetrisiyle birlikte yıkılacakmış gibi duran bir nesne olarak görünür (eski topaçlarda bile fonksiyonel hava kanalı tasarımları vs mevcuttu). Ancak ipi veya çubuğu aracılığıyla “deistik bir şekilde” bir kez canlandığında kendi etrafında dönen topaç, kendine ait bir yaşamı varmış; sivri ucunun (ya da “ayağının”) üzerinde, tepesi kendi ağırlığına ve yer çekimine meydan okuyormuş gibi görünür. Yolu üstündeki öngörülemeyen örüntüleri izler. Bu oyuncak *hayranlık uyandıran* bir nesnedir.

Topaç bir kez dönmeye bırakıldığında bir bedenlenme ilişkisi aracılığıyla başlatılan şey onu aşar. Onu kendine hayran bıraktıran şey bu yarı-canlılık özelliği, kendine has yaşamıdır. Ve tabi ki hareketindeki “otomatiklik” başladığında, bu hareket birçok muhtemel bağlama itilebilir. Kendi topacımın (bunu belirtecek şekilde işaretler ile donatılmış) beni temsil ettiği bir yarışan topaçlar oyununa girebilirim. Topacın temsil ettiği ben, eğer diğerlerini devirmekte başarılıysa, bu hermeneutik oyunda ben topaca oyunu kazandırırım. Benzer bir şekilde eğer bu yarı-otonomluğu hermeneutik bir öngörü olarak kabul edersem, oyuncağın izlediği patikanın ya da son durağının talih göstergesi olduğu bir kehanet bağlamı içine girerim. Ya da bilimsel araç düzeneği alanına girerek topacı, sınırları artık kontrol altında olan yön sabitliğini kullanarak bir cayroskopa dönüştürebilirim. Fakat her bir durumda topaç, yarı-başka olarak ilgimin odak

merkezine gelebilir. Hayranlık uyandıran nesnenin ne bedenlenmiş ne de hermeneutik bir temsili saydamlık taşıması gerekir.

Video oyunları ile antik veya modern topaçlara duyulan hayranlığı karşılaştıralım. Video oyunlarının kullanımında da elbette bedenlenme ve hermeneutik ilişki boyutları söz konusudur. Oyun kumandası, el ve göz koordinasyonuna ilişkin becerilerin bedenlenmesi aracılığıyla oyuncuyu ekrandaki oyun alanına dâhil eder. Alanın kendisi bazı hermeneutik bağlamlar (genellikle ya bazı “space invader” tarzı mini dünyalar ya da spor alanı benzerliği) gösterir. Ancak bu bağlam kendi ötesindeki dünyaya referans vermez.

Bu boyutlara ek olarak, yine de benden daha başka bir şey, teknolojik *rakip* ile *etkileşime girme* hissiyatı vardır. Rekabette bir çeşit diyalog ya da alışveriş söz konusudur. Hayranlık uyandıran ve meydan okuyan bu yarı-canlılık, teknolojinin yarı-başkalığıdır. Makinayı yenmeliyim yoksa o beni yener.

Yukarıda söz edilen her bir durumda, teknolojik başkalığın özellikleri kendisini gösterir. Oyuncakta ya da oyunda ortaya çıkan yarı-başkalık ya da yarı-özerklik Batı düşünürlerini yüzyıllar boyunca kendilerine hayran bıraktıran teknolojinin, otomatın bir çeşitlemesidir.

Gelişmiş Yunan (ve benzer bir şekilde Çin) teknolojileri pratik veya bilimsel bağlamlarda, oyun ya da tiyatrodaki olduğu şekli ile görülmediler. (Savaş bağlamında elbette gelişmiş teknolojiler kullanıldı.) Bu bağlamlarda otomatlar geliştirildi. Rönesans mimarları (Milattan önce 2. yüzyılda eğlenceli uygulamalar için zaten kullanılmakta olan) hava ve gazlar mekaniği ve hidrolik bilimi üzerine İskenderiyeli Heron’un tezlerinden yola çıkarak çeşitli otomatlar inşa etmeye başladılar. Heron’un denemeleri arasında, otomatik olarak açılan tapınak kapıları ve buhar ısıltığı ile öten yapay kuşlar vardı. Rönesans inşalarında otomatlar, özellikle çeşme sitemlerinde daha karmaşık bir hal aldı.

Villa d’Este su bahçesi 1550 yılında Roma’nın dışındaki Tivoli’de Lucrezia Borgia’nın oğlu adına inşa edildi (bu en ünlüsü idi). Tepenin eğimi eskiden su ile çalışan figürlerin hareket ettiği, oynadığı ve su fışkırttığı çeşmelere ve çok sayıdaki mağaraya su tedarik etmek için kullanılıyordu... Merveilleux of Helbrun Şatosu’nda su gücüyle çalışan ya da beklenmedik anlarda açılıp kapanan, girift ve hayli muhteşem kukla tiyatrosu esnasında açılan, çeşmeler kadın ve erkeklerin performans figürleri ile doluydu.^{vii}

Otomat furyası, Münih’teki Deutsches Müzesi’nde devasa bir koleksiyonun bulunduğu müzik aletlerinden, Vaucanson’un vaklayan, yemek yiyip su içen ve boşaltım yapan otomatik

ördeğine kadar sayısız alanlarda gelişecekti.^{viii} Daha da sonradan, her ne kadar kısmî otomatik dokuma tezgâhları 18. Yüzyılda kullanılmaya başlansa da (otomatik ördeği yapan Vaucanson, Jacquard dokuma tezgâhının delgili kart sistemini önceleyen boşluklu silindiri icat etti.) otomasyon teknikleri pratik alanlarda kullanıldı.

Saat de, bu otomatlara duyulan hayranlıktan ayrı tutulamaz. Gökkubbenin hareketleri, hayat ve ölümün birbiri ardına ilerleyişi ve Avrupadaki saatlerde yer alan canlandırılmış figürler “otonom” harekete duyulan hayranlığın nesnelerydi. Otomasyonun yüzeysel özellikleri, canlılığa benzeyiş ve insan ve hayvan simülasyonu, otomatlar ile ilgili daha ciddi kaygılar yarattı. Bize daha çok “benzeyen”, hayranlık duyulan oldu ve başkalığı yarı-canlı hale getirdi.

Hayranlık uyandırma, teknolojik seçicilikte indirgenen şeyin üzerini örtebilir. Aynı zamanda, araçsal bir yönelimselliğin ikinci boyutunu, uzun vadede gelişmenin daha ilgi çekici yörüngesini kanıtlayan muhtemel benzemezlik yönünü de gizleyebilir. Yine de suret genellikle ilk odağı oluşturur.

Modern (17. ve 18. Yüzyıl) felsefesi için endişe uyandıran şey bu *suretti*. Descartes’ın ünlü şüpheleri de otomatlar için bu popüler tutkuyu işe koşar ve şeylerin bilen gözler değil salt akıl olduğunu kanıtlama yolunda bir tartışma açar:

...insanları gördüğümü söylediğim gibi balmumunu da gördüğümü söylerim; bununla birlikte bu pencereden gördüğüm şey, hayaletleri veya başka bir güçle kımıldayan sahte insanları da saklayabilecek olan şapkalardan ve mantolardan başka bir şey midir?^{ix x}

Bu, “akıllı bir kavrayışa sahip bir robot tarafından kandırılabilir miyim?” argümanı, güncel analitik felsefeler alanı da dâhil olmak üzere son derece uzun bir tarihe sahiptir.

Eğer Descartes, otomatlar tarafından hayvan ve insan hareketlerini taklit etme girişiminin günümüzdeki gelişmelerini görseydi, yukarıdaki örneğini yeniden düşünebilirdi. Yalnızca yaylar ile çalışan otomat değil, sofistike bilgisayar destekli otomatlar da mekanik bir görünüme sahiptir. Bu son derece gelişmiş bilgisayar destekli otomatlar da canlı gibi hareket edebilme konusunda bir hayli zorluk yaşıyorlar. Dreyfus’un işaret ettiği ve çoğu çağdaş araştırmacının doğrulayacağı gibi bedensel hareketin, hesap yapmak gibi belirli “mental” faaliyetlere kıyasla, taklit edilmesi daha zordur.

Ancak, yalnızca benzerliğe yönelmek teknolojilerle kurduğumuz ilişkilerden öğrenebileceklerimizi indirgemektir. Örneğin, yapay zekâ çalışmalarının gelmiş olduğu nokta, önceki tutucu tavırdan kısmen uzaklaşmakla beraber, öncelikli olarak insan zekâsıyla benzerlikler yaratma amacı ya da zekâmızla benzer olduğuna inanılan şeyleri modelleme

çerçevesinde kalmaktadır. Yine de bilgisayar deneylerinden ortaya çıkan *farklılıkların* daha bilgilendirici, en azından teşbihler kadar bilgilendirici, olması da mümkündür.

Çok sayıda teknolojidenden teknolojik yönelimsellikler ortaya çıkar. Gösterilmesi muhtemel benzerlik/farklılık yapılarını incelemek amacıyla, birleştirmesi kolay ve mevcut teknolojileri kullanarak, yaratıcı bir şekilde, sözde Kartezyen bir insansı robot kurgulayalım. Teknolojinin duyu aygıtlarının “algıları” ile başlayacağım: Robotlar işitselerdi ne olurdu? Mucit, belki de bir hayırseverin başlığı ile sınırlı olduğundan, kulaklar yerine her yönden ses alan bir mikrofon yerleştirebilir. Robotun ne “duyacağını”, onun “duyuşunu” “hafızasına” kaydeden bir kasetçalar yerleştirebiliriz. Duyulanın, insan bir dinleyiciden çok farklı şekilde yapılandırıldığı ve çok farklı yönelimsellik biçimlerine sahip olduğu ortaya çıkacaktır.

Varsayalım ki robotumuz büyük bir amfideki derse katılıyor ve utangaç bir öğrenci gibi arkalarda oturuyor. Bahse konu olan teknolojinin sınırları göz önünde bulundurulduğunda, kayıta insan dinlemesinde var olan ön ve arka plandaki seslerin ayrımı veya normal dinlemedeki seslerin seçilerek elenmesi yer almayacaktır. Robotun ses hafızası dinlendiğinde bizim aşına olduğumuzdan farklı, daha çok duyu-verisine benzeyen bir şey ortaya çıkar. Ders verenin sesi, kaydedilmiş ve bir ihtimal anlaşılabilir fakat kısık da olsa, insan dinlemesinde seçilerek maskelenecek (kısılacak) olan gürültü ve arka plan seslerin altında sıklıkla gömülü olacaktır. Başka amaçlar için, tam olarak yapılanmış yönelimsellik bir hayli kullanışlı ve öğretici olabilir. Bu tür farklı bir ses seçiciliği belki de mimaride seslerin kusursuz olarak azaltılması ile ilgili ipuçları verebilir, çünkü burada insan dinlemesinde baskılanan öne çıkmaktadır. Kısaca, teknolojik yönelimselliklerin açığa çıkardığı benzerlikte ve farklılık içinde bir “hakikat” bulunur.

Benzer bir etki robotun görmesinde de bulunabilir. Robotun gözleri televizyon ekipmanı ile inşa edilmiş olsaydı ve gördüklerinin kaydı veya hafızası bir ekranda gösterilseydi, robotun görme alanının düzlüğü dikkatimizi çekerdi. Burada derinlik fenomeni fazlasıyla azdır ya da hiç yoktur. Bu düz alana, televizyon izlemekten aşına olsak da ekrandaki beysbol sahasında duran atıcı ve vurucunun arasındaki derinliğin aslında olmadığına bir kez daha farkına varmak kolaydır. Yönelimselliğin teknolojik biçimi, insan denginden belirgin bir şekilde farklıdır.

Başkalık ilişkileri evrenindeki insan veya canlı teşbihine olan hayranlık, teknolojiler ile ilişkimize nüfus etmiş hayranlıkların örneklerinden biridir. Galileo’nun teleskop aracılığı ile gördüğü, aslında, bedenlenmiş kullanımda mekânın teşbihiydi. Büyütme, insana *ait olan* görme kapasitesinin büyütülmesiydi ve görmeye alışık olunulunun sınırlarında kalmıştır. Görmeyi katbekat geliştiren yatay düzlemdeki büyüme, hali hazırda alışık olunan bir pratiktir.

Otomatlara duyulan hayranlık örneklerinde olduğu gibi, adeta insanlar ve teknolojiler için bir tür ayna fenomeni olarak, hayranlık aşına olunanın evreninde de var olmaya devam eder. Öyle görünüyor ki, dünyevi âlemdeki hayvanların içinde yalnızca insanlar bu hayranlığı en uzun sürdürebilenlerdir. Paul Levinson medya teknolojileri tarihi üzerine bir incelemesinde teknolojilerin üç aşamadan geçtiğini ileri sürmüştür. İlki teknolojinin bir oyuncak veya (tuhaf bir) yenilik olmasıdır. Film teknolojisinin tarihi bu konuda aydınlatıcıdır:

İlk film yapımcıları sanatçı değil filozoftular. “Film yapma amaçları güzellik yaratmak değil, bilimsel merak uyandırmaktı.” *The Jazz Singer* gibi erken dönem “sesli filmler,” animasyonun ilk denemelerinden olan Disney’in “Laugh-O-Gram” gibi çizgi filmleri ve *Fred Ott’s Sneeze*’inde sinema filminin varsayılan ilk gösterimi bu savı destekler.^{xi}

Benzer bir gözlem başka icatlar için de yapılabilir. Fakat icat birkez kabul gördüğünde Levinson’a göre bu yenilik ikinci bir aşamaya taşınabilir: gerçekliğin bir aynası olarak teknoloji. Film tarihinde bu da gerçekleşmiştir. Sinema endüstrisinin başlangıcındaki (ilgi çekici) işlere bakıldığında, Lumieres’in “aktüalite” film sunumları, film teknolojilerinin kendine has film yönelimsellikleri ile ürettiği büyütme/indirgeme seçicilikleri bağlamında büyüleyicidir. Örnekler, “işçilerin fabrikadan çıkışı, bir bebeğin yemek yemesi ve meşhur, trenin istasyona yanaşması” kadar gündelik şeyler olabilir. Bu tür “gerçek sinema” örneklerini bu denli çarpıcı kılan şey, gerçek bir trenin, gerçek bir istasyona sanki “onlara” (izleyicilere) doğru geldiğine inandıracak bir açıda yaklaşım olmasıydı.^{xii}

Örneği otomatta da görülen, hayatın aynası, teknolojinin aracılığı olmayan deneyimde olduğu gibi eşbiçimli değildir; bazı etkileri abartırken veya arttırırken bazılarını da indirgeyen türlü efektler ile teknoloji tarafından dönüştürülmüştür. Levinson analizinde, yeni teknolojilerin bu gelişimi hangi yollarla etkilediğini açıkça ifade eder:

Filmin, bir hileden, gerçeği taklit eden bir şeye dönüşmesi açıkça yeni bir teknolojik öğeye bağlıydı... “Oyuncak” filmin kinetokoplardan bakan tekil kişilere gösterilmesi; “gerçeklik” filminin, gerçeklerin yerine geçeni izleyen toplu seyircilere grup salonlarında gösterilmesi. Toplu seyirciler ile gerçeklik simülasyonu arasındaki ilişki bir rastlantı değildi. Doğası gereği subjektif ve bireysel olan (tuhaf) yeniliklerin algısının aksine, gerçeklik algısı, temelde objektiftir ve grup işidir.^{xiii}

Analiz bedenlenme ve hermeneutik ilişkilerden, başkalık ilişkilerine doğru ilerlese de sinema ve film örnekleri kendilerine özgü ilginçliklere sahiptir. Bu tür teknolojiler hermeneutik ve başkalık fenomenleri arasında geçişkendir. Hermeneutik ilişkileri ilk ortaya attığımda

“durağan” olarak adlandırılabilir bir teknolojiden, yazıdan söz ettim. Yazı teknolojisinin eski ve artık antik olan sonuçları, değişmeyen metinlerdir (kitaplar, el yazmaları vs... Hepsi tahribat ve çürüme dışında kendi içlerinde değişmezdirler). Film ile “metin,” kişinin tekrar edebileceği bir görsel ve işitsel sinema metni olarak sabit bir varlığa kavuştu, tıpkı yazıda olduğu gibi. Fakat sunumun kipi çarpıcı şekilde farklılaştı. Burada, yazılı metnin karakterlerinin aksine, “karakterler” canlı ve teatraldırler. Sinema metninin dinamik “dünyası”, yazının işlevsel birçok özelliğini sürdürürken bir yandan da gerçek zamanlılığın, hareketin vs benzerliğini taşır. Okunacak (izleme ve dinleme ile) bir şey olmaya devam eder fakat ele alınan nesne, analog hali olan yazılı metinden, daha “sahici gibi” ortaya çıkar. Günümüz televizyon bağımlıları tarafından haberleri olmadan deneyimlenen bu faktör, şüphesiz televizyon izleme alışkanlıkları ve okuma becerilerinin durumu arasında ortaya çıkan sorunların bir kısmını oluşturur. James Burke “ileri sanayileşmiş uluslarda insanların büyük bir kısmının çalışmak dışında kalan diğer her şeyden fazla televizyon izlediklerini”^{xiv} belirtmiştir. Benzer bir zaman kullanımı dengesi öğrenciler ile yapılan araştırmalarda da ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki üniversite ve yükseköğretim öğrencilerinin televizyon izleyerek geçirdikleri zaman, ders dışı hazırlık veya ödev yaparak geçirdikleri zamana eşit veya daha fazladır.

Film, sinema ve televizyon kendi hermeneutik boyutlarında kendilerine has bir “dünyaya” atıfta bulunurlar. Vietnam Savaşı’na karşı gelişen bu sert negatif tepkinin bir sebebi de açıkça savaşın insanların oturma odalarındaki neredeyse kaçınılmaz “varlığıdır.” Fakat film de okunabilen teknolojiler gibi, *sunumdur*, algısal bir durumun yöneldiği nihai noktadır. Bu belirtilen anlamda, filmler, sunulan görüntünün kendine yarı-başkalık ileten özelliklere sahip olduğu daha çarpıcı algısal dolaysızlığın biçimleridir. Yine de film ile kurulan ilişki bir *öteki* ile kurulan ilişkide eksik kalır. Sivillere karşı yapılan gaddarlıklara verilen tepkideki öfke veya Afrika’daki genel açlığa şahit olduğunda deneyimlenen acımda, duygular ekrana değil ama, dolaylı olarak, ekran aracılığıyla, politik ya da hayırsever faaliyetlerin daha uygun formlarına yöneltilir. Bu kapsamda, teknolojik araçtan farklı bir yerde konumlanan bir hermeneutik atıf saklı kalır. Mevcut olan bu yarı-başkalık, böylesi medya teknolojileri söz konusu olduğunda tamamıyla odakta değildir.

Yüksek teknolojiye sahip bir ürün arızalandığında farklı bir başkalık fenomenini ortaya çıkar. Kelime işlemcileri sevilen teknolojilerdir ve genellikle aralarında birçok filozofun da yer aldığı kullanıcıları, seçimlerini, makinelerinin programlarını ve yetkinliklerini savunurlar. Ancak bir arıza meydana geldiğinde bu yarı-aşk ilişkisi, altında yatan yarı-nefret ilişkisini de açığa

çıkartır. Kelime işlemcideki arıza ya da “çöküş” hangi biçimde olursa olsun, özellikle de metnin büyük bir kısmı etkilenmişse bu durum hüsrana ve hatta öfke patlaması yaratır. O zaman programların, bazı hamlelere izin vermeyen tuhaf huyları da ortaya çıkar ve farklı bir tür insan-teknoloji çekişmesi ile karşılaşabiliriz. (Ustalık son raddede programlamayı öğrenmekten ve bu sayede makinenin önceki akıl gücünü yenmekten geliyor olabilir. “Hacklemek” bütün sistemin bir başkalık bağıntısı olduğu, oyunumsu bir çekişmeye dönüşür). Başkalık ilişkileri çeşitli sayıdaki bilgisayar teknolojilerinde bulunabilir. Başkalık ilişkileri çok daha geniş bir dizi bilgisayar teknolojilerinde açığa çıkabilir; bedenlenmeyi taklit etmede başarısızlık olsa da linguistiğin sınırlarında bir yarı-başkalık ve özellikle de mantıksal davranışlar sergilenir. Nihayetinde, mücadelenin türü nasıl olursa olsun, kaynakları anlaşılmasız biçimde diğer insanlarda ve aynı zamanda tüm dönüştürülmüş tekno-olguda yer alsa da, tüm ilişkisel ağ içerisindeki rolü açıktır.

Bilgisayarın teknolojiye başkalık ilişkileri içerisinde konumlandırılacak en güçlü örneklerden biri olduğunu ileri sürmüştüm. Fakat bilgisayarın başkalığı bir yarı-başkalık olarak kalır ve özgün kullanılışlığı yine de kendi hermeneutik kapasitelerinin sınırlarına aittir. Yine de bilgisayarın yarı-başkalığını bir otantik başkalık içerisinde fantezileştirme eğilimi hayli yaygındır. *2001: A Space Odyssey* filminde konuşan ve hassasiyetleri olan “Hal”ın tasvirindeki gibi romantizasyonlar; bilgisayarların “beyin gücünün” kısa bir süre içinde insan düşüncesinin yerini alacağına dair ilk korkular; bilgisayarların politik ya da askeri kararları aktarmakla kalmayıp alacağı endişesi; başkalığın teknolojiye konumlandırılması çevresindeki semptomlardır.

Romantize etme girişimleri daha önce işaret edilen tam bedenlenme isteğinin başkalık olarak muadilleridir. Eğer tekno-olgu gerçekten de öteki olsaydı hem bir teknoloji olabilirdi hem de olmayabilirdi. Ancak yine de bir yarı-öteki olarak teknoloji bu tür bir bütünleştirme için eksik kalacaktır. Tekno-olgu, insan-teknoloji ilişkileri içindeki kendine özgü rolünü görülebilen bir dönüşüm ortamı olarak sürdürür.

Bedenlenme ilişkilerinin neden olduğu dileklerin gerçekleşmesi arzusunun -aynı zamanda bana teknoloji kullanımının mümkün kıldığı güçleri de veren tamamen saydamlaşmış bir teknoloji arzusu- burada fantezi olarak karşılığı vardır ve bu yeni fantezi aynı içsel çelişkiyi barındırır: Her ikisi de teknolojiyi aynı zamanda teknoloji olmayana indirger ya da kutuplaştırır (ilk durumda büyüsel dönüşümler *benim içimde* ikinci durumda ise *ötekinin içindedir*) ve benimle ya da öteki ile özdeş olmayı arzular. Fantezi dönüşümsel etkiler içindedir. Her iki fantezi de teknolojilerin insan-teknoloji ilişkileri çizgisinde oynamakta olduğu rolleri inkâr eder; yine de

yalnızca görelilik içinde bazı tespit edilebilir farklılıklar olması koşuluyla, teknolojilerin insan deneyimini dönüştürdüğü benzersiz yollar ortaya çıkabilir.

Fanteziyi geçerli saymanın cazibesine rağmen, başkalık ilişkilerinin yarı ötekiliğinin gösterdiği şey, insanların teknolojilerle olumlu ya da aracısız ilişki içinde olabileceğidir. Bu bakımdan teknolojiler, insanların, ötekinin farklı biçimlerine dikkatini yönelttiği odak varlıklar olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla bu ilişkiler setini ayrıştıracak üçüncü bir formül kurulabilir:

$$1 \longrightarrow \text{teknoloji}-(\text{-dünya})$$

Başkalık ilişkilerinde dünya ile teknoloji aracılığıyla bir ilişki kurulabileceğini, ancak bunun olması gerekmediğini de belirtmek için parantezleri şekilde görüldüğü gibi yerleştirdim (herhangi bir teknolojinin *yararlılığının* zorunlu olarak böyle bir göndergeselliği gerektirmesi beklenebilir). Bu durumda dünya, bağlam ve arka plan olarak kalabilir ve teknoloji de ön plan ve anlık olarak etkileşimde olduğum odak yarı-öteki olarak ortaya çıkabilir.

Teknolojinin olağan kullanım bağlamından bu şekilde ayrılması, teknolojinin oyun, sanat veya spor gibi etkinlikleri oluşturan çeşitli bağlantısız uğraşlara girmesine de izin veren şeydir.

Doğrudan ve odaksal insan teknolojisi ilişkileri yoluyla ilk fenomenolojik güzergâh şimdi tamamlanmış sayılabilir. Ayırt edilebilir üç grup ilişkinin bir süreklilik sergilediğini iddia ettim. Bir uçta, teknolojileri bir yarı-ben'e (bedenlenme ilişkileri) yaklaştıran ilişkiler bulunur. Deneyimlerime öylece alabildiğim bu teknolojiler, yarı şeffaflıkları sayesinde dünyanın hemen kurulmasına izin verirler ve böylece benliğimi oluşturan varoluşsal ilişkiye girerler. Sürekliliğin diğer ucunda, teknolojinin yarı-öteki hale geldiği başkalık ilişkileri ya da ilişki kurduğum öteki "olarak" teknolojinin *konumu* vardır. Teknolojilerle olan ilişkimde hem dolayım-lama hem de bedensel ve algısal ilişkimin tanımlanması söz konusudur ve bu da hermeneutik ilişkiler arasında yer alır. Değişkenler şu şekilde formüleleştirilebilir:

İnsan-teknoloji-Dünya İlişkileri

Değişken 1, Bedenlenme İlişkileri

(İnsan-teknoloji) \longrightarrow Dünya

Değişken 2, Hermeneutik İlişkiler

İnsan \longrightarrow (teknoloji-Dünya)

Değişken 3, Başkalık İlişkileri

İnsan \longrightarrow teknoloji-(Dünya)

Üç tür insan-teknoloji ilişkisini bir sürekliliğe ait olarak tanımlamış olsam da, her bir ilişki türü içindeki öğelerin farklı şekilde dağıtıldığı bir bağlam da vardır. Teknolojinin nesnelliği ile kullarımdaki şeffaflığı arasında bir *oran* vardır. Bedenlenmenin aşırı olduğu durumlarda, teknolojinin bir arka plan olarak varlığı hala tespit edilebilir. Benzer şekilde, ancak daha farklı bir oranla, teknoloji yarı-öteki olarak ortaya çıktığında, dünyaya erişimi sağlayan insan icatları içinde yer alır. Tüm ilişki türlerinde teknoloji yapay kalır, ancak aynı zamanda dünyayı ve kendimizi etkileyen dönüşümlere izin veren de onun bu yapaylığıdır.

Şimdiye kadar incelenen tüm ilişkiler aynı zamanda odak olanlardı. Yani, bu ilişkiler aracılığıyla ortaya çıkan eylem biçimlerinin her biri, sezdirilen bir öz farkındalıkla işaretlenmiştir. Teknolojiler aracılığıyla, teknolojilerle ve teknolojilere doğru kurulan ilişkiler, uygulamanın tam merkezinde yer alır. Böyle bir vurgu, gerekli olsa da teknolojilerin rolünü ya da deneyimlerini tüketmez. Odak etkinlikler merkezi ve ön plandaysa, ön plandakilerden daha nötr olmayan arka plan ve sınır fenomenler de vardır. [...]

ORCID ID

ÜMİTCAN ÖNGÖREN

<https://orcid.org/0000-0002-0608-9910>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Sonnotlar

ⁱ [Ç.N.] Ihde, Don. *Technology and the Lifeworld: From Garden to Earth*. pp. 72-108. © 1990 [Telif Hakkı Sahibi]. Indiana University Press'in izniyle yeniden basılmıştır.

ⁱⁱ Sergei Eisenstein, *Film Form: Essays in Film Theory*, ed. and trans. Jay Leyda (New York: Harcourt, Brace and World, 1949), p. 29.

ⁱⁱⁱ Bu illüstrasyon, Patrick Heelan'ın *Space Perception and the Philosophy of Science* kitabı (Berkeley: University of California Press, 1983, p. 193) içinde tam manasıyla hermenötikleştirerek geliştirdiği algı kavramına ait benim versiyonumdur.

^{iv} [Ç.N.] Enigma, muamma kavramı metinde hem Türkçe hem de İngilizce hali ile kullanılmıştır. Kavram ile ilgili açıklama giriş yazısında yer almaktadır.

^v Ian Hacking, *Representing and Intervening* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), p. 195, Hacking, mikroskop kullanımının tarihini mükemmel ve anlamlı biçimde geliştirir. Ancak, odak noktası, mikroskopların bilimlerde yararlı olmasından önce kavranan teknik özellikler üzerinedir. Hacking ve Heelan, Robert Ackermann ile birlikte, enstrümanlardaki algılama ve enstrümantasyonla ilgilenen öncüler arasında olmuşlardır. *Kıyaslama için: Technics and Praxis* (Dordrecht: Reidel Publishers, 1979).

^{vi} Emmanuel Mounier, *Be Not Afraid*, trans. Cynthia Rowland (London: Rockcliffe, 1951), p. 195.

^{vii} James Burke, *Connections* (Boston: Little, Brown, 1978), p. 106.

^{viii} A.g.e., p. 107.

^{ix} René Descartes, *A Discourse on Method*, trans. John Veitch (London: J. M. Dent, 1953), p. 92.

^x [Ç.N.] Pasajın çevirisi şu kaynaktan alınmıştır: Merleau-Ponty, M. (2016). *Algının Fenomenolojisi*, Çev. E. Sarıkartal & E. Hacımuratoğlu, İstanbul: İthaki, s. 67.

^{xi} Paul Levinson, "Toy, Mirror and Art: The Metamorphosis of Technological Culture," in *Philosophy, Technology and Human Affairs*, ed. Larry Hickman (College Station: Ibis Press, 1985), p. 163.

^{xii} A.g.e., p. 165.

^{xiii} A.g.e., p. 167.

^{xiv} Burke, *Connections*, p. 5.